

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Věcněprávní prostředky zajištění pohledávky

Jméno a příjmení: Karel Štička

Plzeň, 2013

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Věcněprávní prostředky zajištění pohledávky

Jméno a příjmení:	Karel Štíčka
Zadávací katedra:	Katedra občanského práva
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Vedoucí diplomové práce:	JUDr. Alexander Šíma Katedra občanského práva

Plzeň, 2013

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, ze kterých jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni, březen 2013

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Předmět a účel věcněprávních prostředků zajištění pohledávky.....	3
3	Věcněprávní zajištění pohledávek v historii	5
3.1	Všeobecný zákoník občanský (ABGB)	5
3.2	Občanský zákoník z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Sb.)	7
3.3	Občanský zákoník č. 40/1964 Sb.....	10
4	Jednotlivé prostředky věcněprávního zajištění	12
4.1	Zástavní právo	12
4.1.1	Vznik zástavního práva	14
4.1.2	Vznik zástavního práva smluvního	15
4.1.3	Vznik zástavního práva rozhodnutím soudu o schválení dohody o vypořádání dědictví.....	18
4.1.4	Vznik zástavního práva rozhodnutím soudu (soudcovské zástavní právo).....	19
4.1.5	Vznik zástavního práva rozhodnutím správního orgánu	20
4.1.6	Vznik zákonného zástavního práva	21
4.1.7	Vznik zástavního práva k věci bez souhlasu jejího vlastníka	22
4.1.8	Práva a povinnosti ze zástavního práva.....	24
4.1.9	Uspokojení ze zástavy	26
4.1.10	Neplatná ujednání v zástavní smlouvě	28
4.1.11	Zánik zástavního práva.....	30
4.1.12	Zástavní právo vespolné (zástavní právo simultánní)	32
4.1.13	Podzástavní právo.....	33
4.1.14	Zástavní právo jako prostředek zajištění nájemného	35
4.2	Právo zadržovací.....	37
4.2.1	Vznik zadržovacího práva	39

4.2.2	Obsah zadržovacího práva.....	41
4.2.3	Zánik zadržovacího práva	42
4.3	Výhrada vlastnického práva	43
5	Srovnání s obchodněprávní úpravou.....	46
5.1	Zastavení obchodního podílu.....	48
5.2	Výhrada vlastnického práva v obchodním zákoníku.....	50
6	Věcněprávní zajištění závazků s mezinárodním prvkem.....	51
7	Judikatura	54
8	Pojetí věcněprávních zajišťovacích prostředků v novém občanském zákoníku	55
8.1	Nový občanský zákoník, jeho myšlenka a vývoj.....	55
8.2	Zajišťovací prostředky v novém občanském zákoníku	56
8.3	Zástavní právo v novém občanském zákoníku.....	57
8.3.1	Vespolné zástavní právo a podzástavní právo v novém občanském zákoníku.....	64
8.4	Zadržovací právo v novém občanském zákoníku.....	65
8.5	Výhrada vlastnického práva v novém občanském zákoníku.....	66
9	Závěr	68
9.1	Resumé	70
	Seznam použité literatury	72

1 Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem zvolil zajištění pohledávek věcněprávními prostředky. Moje volba vyplývá ze skutečnosti, že součástí života moderního člověka je vstupování do soukromoprávních závazkových vztahů. Předmětem takového vztahu bývá velmi často pohledávka. Jedná se o právní vztah, v jehož rámci se člověk může nacházet v postavení věřitele, nebo opačně, v postavení dlužnickém. Aby měl věřitel jistotu, že jeho pohledávka bude splněna, snaží se co nejvíce ochránit své právo na plnění ze strany dlužníka a pokud ten nebude schopen plnit, současně zajistit aby pohledávka byla uhrazena z jiného zdroje. Z tohoto důvodu byly vytvořeny takzvané zajišťovací prostředky, které posilují postavení věřitele a jeho nárok vůči dlužníkovi. Tyto prostředky mohou mít různou podobu a jejich zajištění může probíhat různým způsobem, ale nejčastěji se projevují zajištěním závazkovým a zajištěním věcněprávním.

Vzhledem k tomu, že věcněprávní zajišťovací prostředky dávají věřiteli hmatatelnou záruku, že jeho právo bude uspokojeno, bude jejich popis hlavním tématem mé diplomové práce. Skutečnost, že jejich předmětem je hmotná věc, mohou věřiteli zajistit také další způsob, jak naplnit jeho právo na plnění, pokud dlužník sám řádně a včas neplnil. Zejména v dnešní době, je zajištění práv věřitele velmi často na pořadu dne, neboť ne všichni dlužníci jsou schopní nebo ochotní své povinnosti řádně a včas plnit. Potřeba co nejširšího a nejspolehlivějšího zajištění věřitelovy pohledávky je proto zcela oprávněná. Kromě věřitele má rovněž dlužník zájem na tom, aby závazkový vztah, resp. pohledávka, byla zajištěna korektně. Jeho ochrana je proto také na místě, neboť v soukromoprávním vztahu mají věřitel a dlužník rovné postavení.

Ve své diplomové práci se chci zaměřit na popis těchto prostředků a jejich vzájemné srovnání. Také je třeba popsat, jakým způsobem se s věcněprávním zajištěním vypořádává obchodní zákoník. Vlivem dvojí úpravy některých institutů věcněprávního zajištění v občanském a obchodním zákoníku dochází k určité rozdílnosti právní úpravy soukromého práva a proto je třeba objasnit také pohled obou těchto právních předpisů. Opomenuta nesmí být ani budoucí právní

úprava. Právě z důvodu existence a blížící se účinnosti nové rekonstrukce soukromoprávních vztahů, která v mnoha ohledech znamená pokrok v chápání některých právních vztahů, je nedílnou součástí mé diplomové práce i pohled na právní úpravu nového občanského zákoníku.

Má diplomová práce je proto rozdělena do několika částí. Po této úvodní části bych rád vymezil jednotlivé způsoby věcněprávního zajištění a také přiblížil jejich účel. Ve třetí části stručně rozeberu moderní právní vývoj těchto prostředků na našem území. Následující, čtvrtá část je těžištěm této práce, neboť obsahuje popis jednotlivých prostředků věcněprávního zajištění, jejich význam a obsah, způsoby jejich vzniku a zániku a také rozdíly mezi nimi. To vše podle platné právní úpravy. Jak jsem se zmínil výše, je třeba srovnat úpravu občanskoprávní s úpravou obchodněprávní, neboť díky současné dvojkolejnosti soukromoprávní části právního řádu je to na místě. Toto téma bude obsaženo v páté části. Šestá část se bude týkat situace, kdy budou stranami pohledávky občané dvou různých států. Zde hodlám objasnit, jakým právním řádem se bude věcněprávní zajištění takové pohledávky řídit. Předposlední, osmá část bude věnována popisu právní úpravy, jak ji vidí nový občanský zákoník, neboť datum jeho účinnosti se blíží a sám o sobě je dalším krokem v právním vývoji soukromého práva v České republice. Poslední, devátá část mé diplomové práce bude věnována závěrečnému shrnutí poznatků o věcněprávním zajištění pohledávek, jejich hodnocení, budoucímu vývoji a významu.

2 Předmět a účel věcněprávních prostředků zajištění pohledávky

Při uzavírání závazkových právních vztahů, je věřitel často v nejistotě ohledně dlužníka jeho schopností plnit pohledávky z takových vztahů. Právní řád naštěstí obsahuje zajišťovací prostředky, určené k tomu, aby zvýšily věřitelovu jistotu, že pohledávka bude nejen splněna. Po dobu jejich existence je jejich hlavní funkcí tuto jistotu věřitele představovat. Tyto instituty tedy slouží k zajištění věřitelovy pohledávky, vyplývající ze závazku mezi věřitelem a dlužníkem pro případ, že tento závazek nebude řádně a včas splněn.

Existence zajišťovacího prostředku je tedy podmíněna existencí pohledávky. Pohledávka sama vzniká ze závazkového vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, ze kterého věřiteli vzniká nárok na plnění od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost plnit věřiteli řádně a včas. Pohledávka je tedy závazkový právní vztah, charakterizovaný právem věřitele na plnění od dlužníka, přičemž pohledávky vznikají z právních úkonů, nejčastěji ze smluv, ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení a nebo z jiných skutečností, v zákoně uvedených.

Zajištění pohledávek a závazků se provádí pomocí vedlejšího, tzv. akcesorického právního vztahu, který je svým trváním závislý na trvání hlavního, zajišťovaného závazku - pohledávky. Zajišťovací prostředek proto nemůže právně existovat sám o sobě, jelikož sdílí právní osud pohledávky. Jeho povaha mu také neumožňuje vzniknout dříve než pohledávka, na druhou stranu nemusí okamžik jeho vzniku být shodný s okamžikem vzniku pohledávky. Může vzniknout až po vzniku pohledávky, nicméně musí vzniknout dříve, než pohledávka zanikne. Následkem zániku zajišťovacího prostředku není zánik pohledávky.

Zajišťovací prostředek také věřiteli dává další práva vůči dlužníkovi, která mu z pohledávky přímo nevyplývají. Dlužník ale není jediný, kdo může takové zajištění poskytnout. Věřitel může přijmout zajištění své pohledávky i od osoby odlišné od dlužníka. Pak má takový zajišťovací prostředek subsidiární povahu, protože požadavek na plnění ze strany třetí osoby následuje až v případě, kdy dlužník sám není schopen řádně plnit.

Zajišťovací prostředky mají ze své podstaty dvě funkce. Jedná se o funkci zajišťovací a funkci uhrazovací. Účelem zajišťovací funkce je podporovat

věřitelovu důvěru ve schopnost dlužníka řádně a včas splnit pohledávku. Ve vztahu k dlužníkovi zajišťovací funkce vzbuzuje hrozbu sankce, propadnutí nebo zpeněžení zástavy v případě, že řádně nesplní.

Vznik zajišťovacích prostředků je obvykle spojen s uzavřením smlouvy mezi věřitelem a dlužníkem. Zajišťovací právní vztahy mohou vzniknout též na základě zákona, rozhodnutí soudu či správního úřadu.

Uhrazovací funkce spočívá v možnosti věřitele uspokojit své právo z pohledávky z prostředku zajištění tehdy, není-li jeho právo v první řadě uspokojeno dlužníkem.

Předmětem věcněprávních zajišťovacích prostředků jsou věci, které, podle dohody stran, slouží k zajištění pohledávky. Jedná se o zajištění pohledávek hmotnou věcí, případně obchodním podílem. Taková věc se stává předmětem zajištění a v případě, že dlužník neplní řádně a včas, věřitel se z věci uspokojí.

Mezi základní věcněprávní prostředky zajištění pohledávek řadí právní řád právo zástavní a právo podzástavní, právo zadržovací. Vzdáleně k zástavnímu a zadržovacímu právu můžeme přiřadit i výhradu vlastnického práva, přestože se nejedná přímo zajišťovací prostředek věcného charakteru, ale o vedlejší ujednání při kupní smlouvě. Nicméně některé její prvky jsou shodné s prvky práva zadržovacího a pro tuto podobnost bude i o ní v této práci pojednáno. Obecně jsou tyto instituty upraveny v občanském zákoníku. Speciální úpravu pak obsahuje obchodní zákoník, jenž upravuje odchylky

3 Věcněprávní zajištění pohledávek v historii

Zajišťovací prostředky prošly velice dlouhým vývojem, který odrážel jak právní, tak ekonomický a politický vývoj své doby. Cílem této práce není popsat celkový vývoj jednotlivých institutů od jejich prvních zmínek v právních systémech až do současnosti.

Jenom samotné zástavní právo má své kořeny právu praetorském. Tehdy mělo dokonce dvě podoby, rozlišovalo se zástavní právo ruční a zástavní právo hypotekární.¹ Vývoj obou forem trval velmi dlouhou dobu a vyvrcholil až v době klasické a v některých aspektech byl dokončen až v Justiniánově zákoníku. Přesto bylo zástavní právo zejména doménou práva praetorského

Mnohem jednodušší bude sledovat vývoj zajišťovacích prostředků na našem území. Jejich popis nalezneme nejlépe v právních úpravách platných na území České republiky resp. Československé republiky, a to od vzniku republiky v roce 1918 do současnosti.

3.1 Všeobecný zákoník občanský (ABGB)

Pro Všeobecný zákoník občanský, známý také jako Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie (dále zmiňován pod zkratkou ABGB) se v českých zemích se vžil název obecný zákoník občanský. Byl vydán pod č. 946/1811 Sb.. Do právního řádu Československé republiky byl Všeobecný zákoník občanský převzat tzv. recepční normou, t.j. zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n. Zrušen byl jako celek až zákonem č. 65/1965 Sb.

Všeobecný zákoník občanský byl vybudován na filozofických základech osvícenství a racionálního směru přirozenoprávní teorie.² Až do jeho vydání platil na našem území v oblasti občanského práva právní dualismus. Jednalo se o odlišný občanskoprávní režim na území dnešní České republiky a dnešní

¹ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. Římské právo. 2., dopl. a přeprac. vyd., V nakl. Beck 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 203. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-7179-031-1.

² ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 59. ISBN 978-80-7357-468-0.

Slovenské republiky. Na území Slovenské republiky bylo totiž převzato uherské občanské právo a jednalo se o právo zvykové, které nebylo kodifikované. Stejná situace panovala i v Podkarpatské Rusi.

ABGB definuje například zástavní právo v § 447 a to následovně: *„Zástavní právo je věcné právo, které je věřiteli propůjčeno, aby z věci, nebude-li závazek v určený čas splněn, dosáhl uspokojení. Věc, k níž toto právo věřiteli přísluší, sluje vůbec zástava.“*

Jedná se o legální definici zástavního práva. Z této definice nejen že vyplývá, že ABGB chápe zástavní právo jako právo k věci, ale také je zde patrná akcesorická a subsidiární povaha tohoto institutu.

Jako předmět zástavního práva chápe ABGB podle § 448 každou věc, která je v obchodě. Je-li movitou, nazývá se zástava ruční, čili zástava v užším smyslu; je-li nemovitou, sluje hypoteka, čili zástava pozemková. ABGB tak jasně rozlišuje, že předmětem zástavního práva mohou být věci movité (pak se jedná o zástavu ruční) a nemovité (jedná se o zástavu pozemkovou, neboli hypotéku).

Vznik zástavního práva vztahuje ABGB vždy k pohledávce. I zde je patrná akcesorická povaha tohoto zajišťovacího prostředku. Podle § 449 může zástavní právo vzniknout ze zákona, ze soudního výroku, ze smlouvy a z poslední vůle vlastníka.

Zánik zástavního práva ABGB rozlišuje v § 467 až § 470 na dva způsoby. Tím prvním je skutečnost, že zánik zástavního práva je podmíněn zánikem pohledávky. Tím druhým způsobem je zánik zástavního práva za současného trvání pohledávky. Pro první způsob zániku zná ABGB pouze okolnost splnění závazku. Pro druhý způsob už je možností více. V tuto chvíli zaniká pouze zástavní právo a pohledávka existuje dál. Jedná se o případy, kdy dojde ke zničení zastavené věci, věřitel se vzdá práva k zastavené věci nebo ji bez dalšího vrátí dlužníkovi a zástavní právo může podle ABGB také zaniknout uplynutím doby, na kterou bylo zřízeno.

Druhým a posledním věcněprávním prostředkem zajištění pohledávek, který upravuje ABGB, je zadržovací právo. Zadržovací právo ABGB zmiňuje velice krátce. Přesto se z jeho legální definice v § 471 dá vyčíst, že má také akcesorický charakter, protože pro jeho existenci je nutné, aby pohledávka byla vymahatelná. Předpokladem pro vznik zadržovacího práva je zde existence věci ve vlastnictví, nebo držení toho, kdo ji má vydat. Podle druhého odstavce stejného

paragrafu se výkonu zadržovacího práva dá vyhnout poskytnutím jistoty, přičemž není zde možná jistota rukojemstvím, neboli osobní zajištění.

3.2 Občanský zákoník z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Sb.)

Zákon č. 141/1950 Sb. byl občanský zákoník, přijatý na základě kodifikačních činností právnické dvouletky dne 25. října 1950 a nabyl účinnosti dne 1. ledna 1951. Jeho přijetí znamenalo nejen nahrazení doposud používaného Všeobecného zákoníku občanského. Současně také znamenal v oboru občanského práva unifikaci české a slovenské právní úpravy, neboť tento občanský zákoník platil již na celém území Československé republiky. Přívzvisko „střední“ získal tento zákoník proto, že nahradil Všeobecný zákoník občanský a sám byl později nahrazen jiným občanským zákoníkem.

Účelem nového občanského zákoníku bylo přizpůsobit právní řád novým politickým a ekonomickým poměrům, ale také ho připodobnit sovětské představě práva a právního řádu.³ Současně s tím byl kladen také důraz na co největší zjednodušení právní úpravy, což mělo mít za následek její větší přiblížení tehdejší společnosti.

Občanský zákoník z roku 1950 nebyl právním předpisem dlouhého trvání, ačkoli se jednalo o předpis občanského práva. Po vydání Ústavy z roku 1960 se občanský zákoník stal neaktuálním a neodpovídal myšlenkám obsažených v nové ústavě. Došlo tedy k rekodifikaci hlavních odvětví občanského práva, výsledkem čehož bylo vydání nového občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. dubna 1964.

Občanský zákoník z roku 1950 upravuje v § 188 až § 210 právo zástavní a právo zadržovací, což i v této právní úpravě jsou prostředky zajištění pohledávky a zároveň obsahuje Hlavu čtrnáctou, nazvanou Zajištění závazků. V § 293 se zmiňuje o smlouvě zástavní, jako o prostředku zajištění pohledávky a pro další podrobnosti odkazuje na úpravu o právech věcných. Dále se občanský zákoník zmiňuje o postupu pohledávek a o složení jistoty, což také lze považovat za

³ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 61. ISBN 978-80-7357-468-0.

věcněprávní prostředky zajištění pohledávky. Oba instituty zákoník spojuje se vznikem zástavní smlouvy.

Občanský zákoník z roku 1950 upravuje v § 188 až § 210 právo zástavní a právo zadržovací, což i v této právní úpravě jsou prostředky zajištění pohledávky. Zástavní právo upravené tímto občanským zákoníkem se tedy vztahuje na zajištění závazků, vzniklých z občanskoprávních vztahů.

Legální definici práva zástavního nám dává § 188: *„Zástavní právo slouží k zajištění pohledávky a v rozsahu určeném ustanoveními o exekuci také k zajištění příslušenství pohledávky; vztahuje se nejen na zastavenou věc (zástavu), ale i na její přírůstek a příslušenství, avšak z plodů jen na ty, které nejsou odděleny.“*

Vznik zástavního práva spojuje tento občanský zákoník se sepsáním písemné smlouvy o zastavení věci. V případě že jde o zastavení věcí zapsaných v pozemkové nebo železniční knize, zapíše se právo zástavní také v těchto knihách.

Práva o povinnosti ze zástavního práva rozděljuje tento občanský zákoník do dvou skupin, které se od sebe liší okamžikem splatnosti pohledávky. Před splatností pohledávky je zástavní věřitel povinen zástavu pečlivě opatrovat a má nárok na úhradu nákladů s tím spojených (§ 194). Pokud zástava ztratí před splatností pohledávky na ceně a nebude možné jejím uplatněním dosáhnout plného uspokojení při zajištění pohledávky, je věřitel oprávněn na dlužníkovi žádat, aby rozdíl doplatil. Dlužník ale může zástavu přiměřeně doplnit a vyhnout se finančnímu dorovnání rozdílu (§ 196).

Druhou skupinou práv a povinností ze zástavního práva jsou práva o povinnosti při splatnosti pohledávky. Jasnou představu, co se stane při řádném nesplnění pohledávky, nám dává § 197: *„Jakmile je zajištěná pohledávka splatná a není uspokojena, může se zástavní věřitel domáhat uspokojení ze zástavy.“* Občanský zákoník dává v § 198 věřiteli možnost uspokojit se ze zástavy i v případě jejího promlčení a to pouze ve dvou případech, které musí být splněny kumulativně. Musí se jednat o věc movitou a věřitel ji musí mít u sebe. Budeme-li sledovat právní úpravu v tomto směru, přijdeme na to, že v jiných případech (zástava je věc movitá, zástava není v rukou věřitele) možné se zástavy uspokojit, pokud je pohledávka promlčena. Stejný paragraf pak dává možnost vyplatit

zástavu splněním ceny pohledávky, nebo zaplacením ceny zástavy, byla-li nižší než cena pohledávky.

Následky zániku pohledávky, nebo zánik zajištění zástavním právem nám přibližuje § 200. V obou z těchto případů je věřitel povinen vydat zástavu nebo listinu, podle které je možné do pozemkové nebo železniční knihy možné zapsat zánik zástavního práva. Pokud není zástavní právo zapsáno v těchto knihách, je věřitel povinen vydat zástavní smlouvu.

Občanský zákoník dává také možnost zajistit pohledávky i více věcmi. Zástavní právo vespolné najdeme v § 200. Z takto zajištěné pohledávky má věřitel právo domáhat se uspokojení celé pohledávky z kterékoli zástavy.

V § 203 se občanský zákoník zmiňuje o právu nadzástavním, což je právo odpovídající dnešnímu právu podzástavnímu. Právo nadzástavní mohlo vzniknout pouze při zajištění pohledávky zástavním právem k nemovitosti a nebyl k tomuto úkonu nutný souhlas vlastníka nemovitosti. Nadzástavní právo spočívalo v tom, že věřitel zastavil svou pohledávku, zajištěnou zástavním právem k nemovitosti, svému věřiteli. K dané nemovitosti tak vzniklo právo nadzástavní a tato skutečnost musela být vyznačena v pozemkové nebo železniční knize, případně byla listina o zastavení uložena u soudu.

Kromě zástavního práva obsahuje občanský zákoník z roku 1950 také úpravu práva zadržovacího, které občanský zákoník z roku 1950 upravuje od § 205 až do § 210. Zadržovací právo, nebo také právo retenční, je právo držitele věci danou věc zadržet a zajistit tak svou vlastní pohledávku vůči osobě, které by jinak byl nucen věc vydat. Legální definice najdeme v § 205 a zní takto: *„Kdo je jinak povinen vydat věc, může ji zadržet, aby zajistil svou splatnou pohledávku za náklad pro věc anebo na náhradu škody věci mu způsobenou.“*. Postavení zadržovatele pak upravuje § 207, podle nějž má ohledně opatrování věci a náhrady nákladů na věc vynaložených stejné postavení jako zástavní věřitel. To znamená, že má povinnost se o věc starat a má právo na náhradu nákladů s tím spojených. Zadržovací právo k věci zaniká, je-li tomu, kdo zadržuje, poskytnuta jistota.

Je-li věřitel zapsán v podnikovém rejstříku, je oprávněn k zajištění pohledávek z hospodářského styku podle § 209 zadržet věci svého dlužníka, které má z jeho vůle u sebe. Může se jednat o peníze, cenné papíry a jiné movité věci.

Z tohoto oprávnění jsou vyjmuty věci, které při předání věřiteli byly výslovně označeny jako věci, které se nesou s výkonem zadržovacího práva.

O výkonu zadržovacího práva je věřitel povinen vždy dlužníka spravit. Věřitel má také výsadní postavení, co se týče uspokojování ze zadržené věci. Podle § 210 má přednost při uspokojení z výtěžku soudního prodeje zadržené věci před každým jiným věřitelem.

3.3 Občanský zákoník č. 40/1964 Sb.

Jak bylo zmíněno výše, občanský zákoník z roku 1950 neměl dlouhého trvání. Po přijetí Ústavy z roku 1960 se stal neaktuálním a plně neodrážel myšlenky obsažené v nové ústavě. Nutnost rekodifikace občanského práva tak byla na místě.

Výsledkem rekodifikačních snah se stal občanský zákoník č. 40/1964 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. dubna 1964. Ačkoli tento občanský zákoník platí dodnes a v mírně pozměněné podobě platí i na Slovensku, jeho přijetí znamenalo značný odklon od tehdejšího vývoje občanského práva. Tento odklon se projevil posílením veřejnoprávních prvků na úkor prvků soukromoprávních. Současně s tím se nesla převaha kogentních ustanovení před ustanoveními dispozitivními. Sám o sobě způsobil tento občanský zákoník těžkou ránu občanskému právu a znamenal prudkou odbočku od představy občanského práva podle kontinentálního typu. Stejně tak se vzdálil evropské právní kultuře.⁴

Po roce 1989 a návratu k tržnímu hospodářství se naplno projevila neaktualnost a nepoužitelnost občanského zákoníku. Potřeba rekodifikace se objevila znovu, tentokrát již byla tato potřeba podmíněna nutností zařadit se po bok vyspělých ekonomik a přizpůsobit občanskoprávní vztahy představám tržního hospodářství.

To se stalo rozsáhlou novelou, která těžce narušila koncepci občanského zákoníku. Jednalo se o zákon č. 509/1991 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1992. Tento zákon zrušil hospodářský zákoník, který právně zakotvoval centrální řízení národního hospodářství. Dále byl zrušen zákoník mezinárodního obchodu.

⁴ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 62. ISBN 978-80-7357-468-0.

Oba zákony nahradil novelizovaný občanský zákoník a současně s ním i nový Obchodní zákoník - zákon č. 513/1991 Sb.

Na tyto základní novelizace navázaly novelizace další, které více nebo méně pozměňovaly a postupně rozměňovaly původní znění občanského zákoníku z roku 1964. Byly odstraněny hlavní důvody jeho původní nepoužitelnosti a byly přidány instituty, které odpovídaly modernímu pojetí občanského práva soukromoprávních vztahů.

Občanský zákoník 40/1964 Sb. je nadále platným občanským zákoníkem a obsahuje komplexní úpravu věcněprávních prostředků zajištění pohledávek. V souvislosti s historickým vývojem těchto institutů by bylo vhodné je zmínit zde, ale bude lepší, budou-li popsány v následujících kapitolách samostatně a v odpovídajícím rozsahu.

Občanský zákoník z roku 1964 tedy jako současný právní předpis uzavírá kapitolu o vývoji zajišťovacích prostředků na území České republiky.

4 Jednotlivé prostředky věcněprávního zajištění

4.1 Zástavní právo

Zástavní právo řadíme do skupiny věcných práv a patří do skupiny práv k věci cizí a slouží k zajištění práva na plnění pohledávky včetně jejího příslušenství pro případ, že nebude dlužníkem včas a řádně splněna. „*Zástavní právo je totiž řazeno mezi práva věcná, má tedy věcnou povahu. Z té potom vyplývá, že jde o právo absolutní, působící, jak svrchu zmíněno, erga omnes, tj. vůči všem.*“⁵ Smyslem zástavního práva je zajištění povinnosti dlužníka plnit závazek vyplývající z konkrétního právního vztahu.

Tato povinnost na straně dlužníka je v rámci zástavního práva podepřena hrozbou, že věřitel může splnění povinnosti za využití zákonných možností na dlužníkově vynutit a dosáhnout uspokojení své pohledávky. Zákon k tomu dává věřiteli několik možností, jak svou pohledávku uspokojit. Jejich účelem je co nejrychleji a nejjednodušeji naplnit účel zástavního práva, a to zpeněžení zajištěných věcí z dlužníkovy majetku.

Z výše uvedeného je zřejmé, že zástavní právo tak, jak ho upravuje občanský zákoník, plní dvě základní funkce. V první řadě se jedná o funkci zajišťovací. „*Funkcí zástavního práva je podle ustanovení § 152 zajistit pohledávku a její příslušenství tím, že v případě prodlení dlužníka s plněním jeho závazku se může zástavní věřitel domáhat uspokojení ze zástavy.*“⁶ Zástavní právo je tak dalším věcněprávním zajišťovacím prostředkem, který občanský zákoník upravuje vedle práva zdržovacího, nebo výhrady vlastnictví. Zástavnímu věřiteli tím poskytuje jistější postavení v uzavřeném právním vztahu.

Druhou základní funkcí zástavního práva je funkce uhrazovací. Podstatou této funkce je uskutečnění výkonu zástavního práva věřitelem tím, že bude zpeněžena zástava. Takové zpeněžení je vlastně náhradním plněním, jež měl dlužník původně poskytnout, ale ke kterému nedošlo řádně a včas. Tímto dojde k uspokojení pohledávky a to včetně příslušenství. „*Zástavní věřitel je oprávněn*

⁵ FIALA, Josef a Josef FIALA. Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2009, s. 273. ISBN 978-80-7380-228-8.

⁶ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 389. ISBN 978-80-7357-468-0.

*uspokojit se ze zástavy, aniž by musel spoléhat, že se domůže úhrady své pohledávky z ostatního majetku povinné osoby.*⁷ Jedná se o nejdůležitější funkci zástavního práva a jeho nespornou výhodu před jinými věcněprávními prostředky zajištění pohledávky.

Charakteristickým znakem zástavního práva je jeho akcesorické postavení. To znamená, že vznik, existence a případně zánik zástavního práva je spjat s pohledávkou, kterou zajišťuje. „*Pro zástavní právo je příznačným znakem princip akcesority a subsidiarity zástavního práva k zajišťované pohledávce, tzn., že zástavní právo je nerozlučně spjaté se zajišťovanou pohledávkou a v případě zániku pohledávky zaniká také zástavní právo zřízené za účelem jejího zajištění.*“⁸ Pro takovou pohledávku je zástavní právo nejen prostředkem zajištění, ale také prostředkem posílení její dobytosti. Nejenže zástavní právo stojí vedle právního vztahu jako hrozba pro dlužníka, ale zároveň dává věřiteli jistotu, že jeho pohledávka bude uspokojena.

Výjimkou z akcesorické povahy zástavního práva je situace, kdy je zástavním právem zajišťována pohledávka, která má vzniknout teprve v budoucnu, nebo pohledávka, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky. Formálně tak zástavní právo vznikne i bez toho, aby předtím existovala pohledávka. Občanský zákoník vznik zástavního práva k takové pohledávce umožňuje ustanovením § 155 odst. 3 ObčZ. „*Požadavek akcesority, jinak příznačný pro institut zástavního práva, je odsouván, i když jen prozatím, do pozadí, dochází-li k zajištění pohledávky, která má v budoucnu teprve vzniknout, anebo pohledávky, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky.*“⁹

⁷ BUREŠ, Jaroslav a Ljubomír DRÁPAL. Zástavní právo v soudní praxi. 2. dopl. vyd. Praha: Beck, 1997, s. 4. Beckovy právnické sešity, 2. ISBN 8071791393.

⁸ MAYER, Jan. Akcesorita zástavního práva. Bulletin advokacie. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2008, roč. 2008, č. 12, s. 24. ISSN 1210-6348.

⁹ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1096. ISBN 978-80-7400-108-6.

4.1.1 Vznik zástavního práva

Právní úpravu vzniku zástavního práva obsahuje občanský zákoník v § 156 a následujících ustanoveních. Způsobů vzniku (právních důvodů) zástavního práva je několik. Jsou jimi zástavní smlouva (zástavní právo smluvní), rozhodnutí soudu o schválení dědické dohody a rozhodnutí soudu nebo správního úřadu. Zástavní právo může také vzniknout přímo ze zákona (§ 156 odst. 1 ObčZ).

Pro zástavní právo je důležitá existence platné pohledávky, kterou by mělo zajišťovat. Jak bylo zmíněno výše, zástavní právo může podle § 155 odst. 3 ObčZ vzniknout i k pohledávce, která má vzniknout až v budoucnu, nebo jejíž vznik je podmíněn splněním určité podmínky. Zástavní právo může zajišťovat pouze pohledávku platnou. K tomu například rozsudek Vrchního soudu v Praze, ze dne 27. 9. 1994, kdy odvolací soud potvrdil úvahu soudu prvního stupně, který dovodil, že podmínkou pro vznik zástavního práva je existence hlavního dluhu.¹⁰

Spolu s pohledávkou je zajištěno také její příslušenství. Úroky, úroky z prodlení, poplatek z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním jsou tedy také zástavním právem zajištěny. „Zajistit lze v podstatě jen peněžitou pohledávku s uvedením její výše spolu s výší úroků a úroků z prodlení.“¹¹ V případě nepeněžité pohledávky by bylo možné použít zajišťovací právo jen tehdy, bylo-li by možné hodnotu pohledávku vyjádřit v penězích. Toto vyjádření by pak bylo náhradou za řádné plnění ze strany dlužníka.

Nutným předpokladem je způsobilý předmět zástavního práva neboli zástava. Co všechno může být zástavou je stanoveno v § 153 odst. 1 ObčZ, zejména jí mohou být movité nebo nemovité věci. Pokud by něco bránilo vlastníkovu věci se zástavou nakládat, nemůže taková věc být zástavou, přičemž zastavená věc nemusí nutně patřit dlužníkovi. Důležité je, aby zástavnímu věřiteli nebránila žádná překážka ve zcizení zástavy. Předmětem zástavního práva není pouze zástava samotná, ale také její příslušenství, přírůstky a plody.

Zástavou nejsou pouze jednotlivě určené movité nebo nemovité věci. Zástavou může být také spoluvlastnický podíl k věci. Dále může být zástavním právem zatížen byt nebo nebytový prostor, je-li předmětem vlastnického práva.

¹⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 9. 1994, sp. zn. 5 CMO 33/94

¹¹ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVORÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 391. ISBN 978-80-7357-468-0.

Zástavou může být pohledávka, podnik a jiné věci hromadné, soubor věcí, obchodní podíl (úpravu obchodního podílu jako předmětu zástavy upravuje Obchodní zákoník), cenný papír nebo předmět průmyslového vlastnictví.

4.1.2 Vznik zástavního práva smluvního

Pro zástavní právo smluvní je charakteristické, že vzniká uzavřením dvoustranného právního aktu, zástavní smlouvy. Zástavní smlouvu uzavírají mezi sebou zástavní věřitel a zástavce. Zástavcem je obvykle dlužník a právě proti němu bude namířen zajišťovací a uhrazovací účinek zástavního práva v případě, že nebude plnit řádně a včas. Zástavou se však nemusí zaručovat pouze dlužník, ale pohledávka může být zajištěna věcí, kterou vlastní osoba odlišná od dlužníka. V takovém právním vztahu pak vystupují tři subjekty. Jedná se o zástavního věřitele, dlužníka a zástavce, který není dlužníkem. Nicméně zde stále existuje primární povinnost dlužníka plnit povinnost z pohledávky.

Občanský zákoník stanovil v § 156 odst. 1 pro zástavní smlouvu povinnou písemnou formu a to pod sankcí absolutní neplatnosti (§ 40 odst. 1 ObčZ). Ve smlouvě musí být nezaměnitelně označena zástava a přesně určena pohledávka, která je zástavou zajištěna. Pro některé druhy zástav je předepsána forma notářského zápisu. Jedná se o nemovité věci, které se neevidují v katastru nemovitostí, věci hromadné, soubory věcí nebo movité věci, k nimž má zástavní právo vzniknout, aniž by byly odevzdány zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě (§ 156 odst. 3 ObčZ).

Potřebnou pozornost je nutné věnovat i řádnému podpisu zástavní smlouvy. „*Pokud smlouva, a tedy i smlouva zástavní, splňuje po obsahové stránce veškeré obligatorní náležitosti zástavní smlouvy, je platná tehdy, kdy na smlouvu je připojen podpis druhé či poslední ze smluvních stran po předchozím připojení podpisu první smluvní strany.*“¹²

Samotnou zástavní smlouvou však zástavní právo přímo nevzniká. Podmínky pro vznik zástavního práva se liší podle toho, co je předmětem zástavy.

¹² FIALA, Josef a Josef FIALA. Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 275. ISBN 978-80-7380-228-8.

V případě, že je zástavou movitá věc, musí se zástava odevzdat do detence zástavnímu věřiteli (§ 157 odst. 2 ObčZ). Jedná se o tzv. ruční zástavu. Občanský zákoník pamatuje také na skutečnost, kdy je předání movité věci zástavnímu věřiteli buď nemožné, neúčelné, nebo neúměrně zatěžující osobu dlužníka. Může se jednat o případ, kdy jsou předmětem zástavy výrobní prostředky, které dlužník využívá pro své povolání. Tato skutečnost je upravena v § 158 odst. 1 ObčZ, kde je stanoveno, že zástavní právo k takovým věcem, které nelze odevzdat zástavnímu věřiteli, nebo třetí osobě do úschovy, vzniká zápisem do Rejstříku zástav vedeného Notářskou komorou České republiky.

Pokud je zástavou nemovitost, která je předmětem evidence v katastru nemovitostí, vzniká zástavní právo vkladem do katastru nemovitostí. K návrhu na vklad do katastru nemovitostí je oprávněn zástavní věřitel a zástavce. Dlužník, který není zástavcem, k podání návrhu oprávněn není. Takové zástavní právo, které zatěžuje zastavenou nemovitost, je k tíži každého pozdějšího vlastníka této nemovitosti.

V případě, že předmětem zástavy je obchodní podíl, je vznik zástavního práva upraven speciálně v obchodním zákoníku. Kromě obecných náležitostí zástavní smlouvy obchodní zákoník stanoví, že podpisy účastníků musí být úředně ověřeny (§ 117a odst. 1 ObchZ). Zástavní právo pak vzniká až zápisem do obchodního rejstříku.

Zvláštní úprava zástavního práva k cennému papíru je obsažena v zákoně č. 591/1992 Sb., o cenných papírech (CenP). Zde je třeba rozlišovat, zda se jedná o listinný, nebo zaknihovaný cenný papír. Je-li předmětem zástavního práva zaknihovaný cenný papír, vzniká zástavní právo až konstitutivním zápisem tohoto zástavního práva na účet k tíži účtu vlastníka v evidenci investičních nástrojů (§ 42 odst. 1 CenP). Příkaz k zápisu smluvního zástavního práva může dát zástavní věřitel, dlužník nebo zástavce. K tomuto příkazu je třeba přiložit prvopis nebo úředně ověřenou kopii zástavní smlouvy (§ 42 odst. 2 CenP). Je-li předmětem zástavního práva listinný cenný papír, vzniká zástavní právo jeho odevzdáním zástavnímu věřiteli.

Předmětem zástavního práva smluvního může být i pohledávka, resp. pohledávka se stane zástavou pro zajištění jiné pohledávky. Možnost, že pohledávka může být předmětem zástavního práva neboli zástavou, je stanovena v § 153 ObčZ. Pro vznik takového zástavního práva k pohledávce je třeba rovněž

uzavření písemné zástavní smlouvy, v níž musí být přesně vymezena pohledávka, která je předmětem zástavního práva.

Zástavní smlouvu uzavírá zástavní věřitel a zástavce, jenž je věřitelem, protože má svou vlastní pohledávku vůči svému dlužníkovi a tu hodlá zastavit. Dlužník, ze zastavené pohledávky se vůči zástavnímu věřiteli stává poddlužníkem. Pohledávka, která má být zástavním právem k pohledávce zajištěna, musí být také přesně vymezena. Zástavní právo vzniká uzavřením zástavní smlouvy o zastavení pohledávky (§ 159 odst. 1 ObčZ). Účinnost zástavního práva k pohledávce vůči dlužníku zastavené pohledávky (poddlužníku) vzniká doručením písemného oznámení zástavního dlužníka o něm, nebo tím, že zástavní věřitel poddlužníku prokáže vznik zástavního práva (§ 159 odst. 2 ObčZ). Od okamžiku účinnosti zástavního práva je poddlužník povinen při splatnosti pohledávky, která je zástavou, plnit tuto pohledávku vůči zástavnímu věřiteli. *„Právní teorie i soudní praxe jsou zajedno v tom, že po účinnosti zástavního práva vůči poddlužníku tento není oprávněn bez dalšího splnit svůj závazek svému věřiteli (tj. zástavci v poměru k zástavnímu věřiteli), ale je povinen plnit zástavnímu věřiteli.“*¹³

Judikatura dovodila, že je-li zástavou pohledávka, zástavní právo k zastavené pohledávce vůči poddlužníku je účinné a zajištěná pohledávka nebyla řádně a včas uspokojena, je poddlužník povinen po splatnosti zastavené pohledávky plnit zástavnímu věřiteli, i když stanovené (sjednané) plnění po účinnosti zástavního práva již poskytl svému věřiteli (zástavnímu dlužníku) nebo i když (již dříve) vůči němu učinil jiný právní úkon směřující k zániku závazku (dluhu) odpovídajícího zastavené pohledávce.¹⁴

¹³ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1119. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1891/2005

4.1.3 Vznik zástavního práva rozhodnutím soudu o schválení dohody o vypořádání dědictví

Zástavní právo může vzniknout rovněž dohodou o vypořádání dědictví mezi více dědici. Je to jeden ze dvou způsobů ukončení dědického řízení. K takovému způsobu vzniku zástavního práva může dojít pouze na základě právní skutečnosti, kterou je smrt fyzické osoby, zůstavitele. Smrtí zůstavitele dochází k právnímu nástupnictví dědiců do práv a povinností zůstavitele, tzv. univerzální sukcesi.

Tento způsob vzniku zástavního práva má smluvní charakter, neboť v řízení o dědictví dochází ke schválení dědické dohody. Občanský zákoník v § 482 odst. 1 stanoví, že v případě, kdy je po smrti zůstavitele více dědiců, vypořádají se u soudu mezi sebou o dědictví dohodou. Tuto dohodu mohou uzavírat pouze dědici, nikdo jiný se uzavírání dohody nemůže účastnit.

Předpokladem je vůle dědiců uzavřít v dědickém řízení dohodu o vypořádání dědictví, a vyhnout se sporům mezi nimi, které by mohly vzniknout ze spoluvlastnických vztahů k děděným věcem.

Zástavní právo lze sjednat pouze k věci (movité, nebo nemovité), případně pohledávce, která patří do majetku zanechaného zůstavitelem. Zástavou v tomto případě proto nemůže být nic, co není předmětem dědictví.

Dědickými dohodami jsou nejčastěji zřizována zástavní práva k nemovitostem. Vzniká zde finanční povinnost jednoho z dědiců, jenž je nabyvatelem nemovitosti z pozůstalosti, vůči jinému dědici, nebo dědicům. Tito dědici pak mají postavení zástavních věřitelů a pohledávkou je nárok na vyplacení podílu z nemovitosti. Nárok bude navíc zajištěn zástavním právem k nemovitosti, která byla v pozůstalosti.

Dohodnou-li se dědici na takovém vzájemném vypořádání, soud tuto dohodu schválí. Soud zkoumá, zda dohoda dědiců je v souladu se zákonem a neodporuje dobrým mravům. Právní mocí rozhodnutí, kterým se dohoda schvaluje, pak vzniká zástavní právo. Vzniká-li touto dohodou zástavní právo k nemovitosti, vyznačí se v katastru nemovitostí záznam na základě pravomocného rozhodnutí soudu o schválení dědické dohody.

4.1.4 Vznik zástavního práva rozhodnutím soudu (soudcovské zástavní právo)

Zástavní právo, které vzniká z rozhodnutí soudu (a nejde při tom o zástavní právo, které vzniklo schválením dohody o vypořádání dědictví) nebo orgánu státní správy, může vzniknout i proti vůli vlastníka zástavy.

Zejména při výkonu rozhodnutí soudu (exekuce) vzniká zástavní právo nezávisle na vůli zástavce. K tomu dochází v případě soudcovského (exekučního) zástavního práva na nemovitostech. Toto zástavní právo lze zřídit pouze k nemovitostem, jiný druh majetku předmětem zástavního práva v tomto případě být nemůže. *„Zřízením tohoto zástavního práva se zástavnímu věřiteli zajišťuje pořadí pro případ, kdyby se zpeněžení zástavy dožadovali další věřitelé, jakož i možnost kdykoli se domoci vlastního výkonu prodejem nemovité zástavy.“*¹⁵

Tímto druhem zástavního práva se zajišťuje vykonatelná pohledávka. Uplatnit se může jen v řízení o výkon rozhodnutí ukládajícího zaplacení peněžité částky. Proto spíše než funkce zajišťovací, se soudcovským zástavním právem uplatňuje funkce uhrazovací. V § 338b OSŘ je stanoveno, že výkon rozhodnutí zřízením soudcovského zástavního práva na nemovitosti může být nařízen, jen když oprávněný přesně označí nemovitost, k níž má být zástavní právo zřízeno, a jestliže listinami vydanými nebo ověřenými státními orgány nebo notářem doloží, že nemovitost je ve vlastnictví povinného. Nutným předpokladem pro takový způsob výkonu rozhodnutí je žádost věřitele a zastavená věc musí původně patřit dlužníkovi.

Zástavní právo k nemovitosti vzniká dnem nabytí právní mocí rozhodnutí soudu o zřízení soudcovského zástavního práva a zaznamenává se do katastru nemovitostí. Soudcovské zástavní právo má stejné věcněprávní účinky jako zástavní právo smluvní a působí vůči všem pozdějším vlastníkům zastavené nemovitosti.

¹⁵ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1102. ISBN 978-80-7400-108-6.

4.1.5 Vznik zástavního práva rozhodnutím správního orgánu

Vznik zástavního práva z rozhodnutí správního orgánu se od soudcovského zástavního práva podstatně liší. Hlavním rozdílem mezi těmito dvěma způsoby vzniku zástavního práva je možnost, aby byla zástavou věc movitá. Právní úprava je obsažena v zákoně č. 373/1992 Sb., o správě daní a poplatků.

Tento způsob vzniku zástavního práva je charakteristický pro zajišťování daňových pohledávek správcem daně. Správce daně (finanční úřad) zřizuje svým rozhodnutím zástavní právo k majetku plátce daně v případě, že daň není řádně a včas zaplacená.

Zástavní právo vzniká dnem rozhodnutí správce daně. „*Pořadí pro případ uspokojení více zástavních práv z téže zástavy se řídí dnem nabytí právní moci takového rozhodnutí.*“¹⁶ Správce daně může založit zástavní právo k zajištění daňových pohledávek a jejich příslušenství.

¹⁶ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1103. ISBN 978-80-7400-108-6.

4.1.6 Vznik zákonného zástavního práva

Pro vznik tohoto zástavního práva není předpokladem existence smluvního ujednání, zástavní smlouvy ani rozhodnutí soudu, nebo správního orgánu. Jeho existence je vázána přímo na právní normu, která bez dalšího stanoví, kdy a za jakých podmínek zástavní právo vzniká. „*Zákonné zástavní právo vzniká, jestliže se splní všechny předpoklady, které zákon pro jeho vznik stanoví.*“¹⁷ Pokud tedy nastane určitá skutečnost, předpokládaná zákonem, vzniká zástavní právo automaticky. Zákonné zástavní právo vzniká zejména k movitým věcem.

Zákonným zástavním právem je např. zástavní právo k movitým věcem, které jsou na pronajaté věci a patří nájemci nebo osobám, které s ním žijí ve společné domácnosti. Tento případ upravuje např. § 672 odst. 1 ObčZ v případě zajištění nájemného zástavním právem. O zajištění nájemného zástavním právem bude v této práci pojednáno níže.

Zákonné zástavní právo může vzniknout i k věcem nemovitým. Jedná se např. o zástavní právo k bytové jednotce podle zákona č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů. V § 13 odst. 2 tohoto zákona je stanoveno, že zástavní právo vzniká ostatním vlastníkům jednotek zástavní právo k jednotce povinného vlastníka v případě, že povinný vlastník na svůj náklad neodstraní závady a poškození, které na jiných jednotkách nebo společných částech domu způsobil sám nebo ti, kteří s ním jednotku užívají. Tímto zástavním právem jsou zajištěny pohledávky ostatních vlastníků jednotek, které vynaložili na odstranění závad a poškození.

¹⁷ BUREŠ, Jaroslav a Ljubomír DRÁPAL. Zástavní právo v soudní praxi. 2. dopl. vyd. Praha: Beck, 1997, s. 11. Beckovy právnické sešity, 2. ISBN 8071791393.

4.1.7 Vznik zástavního práva k věci bez souhlasu jejího vlastníka

Dát do zástavy věc může zásadně její vlastník. Občanský zákoník ale upravuje také situaci, kdy platné zástavní právo může založit i osoba, která vlastníkem věci není, a zároveň zakládá zástavní právo bez souhlasu skutečného vlastníka věci. Podstatné v tomto případě také je, zda se jedná o věc movitou nebo nemovitou.

V § 161 odst. 1 ObčZ je stanoveno, že dá-li někdo do zástavy cizí movitou věc bez souhlasu vlastníka nebo osoby, která má k věci jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem, vznikne zástavní právo, jen je-li movitá věc odevzdána zástavnímu věřiteli a ten ji přijme v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit.

Podmínkou vzniku zástavního práva k cizí movité věci tedy je, aby šlo o věc movitou, aby byla odevzdána zástavnímu věřiteli a aby tuto věc zástavní věřitel přijal v dobré víře, že ten, od koho ji přijal, je oprávněn ji zastavit. Důležitá je zde ochrana dobré víry na straně zástavního věřitele, který věc přijímá jako zástavu pro svou pohledávku. *„K platnému vzniku zástavního práva k movité věci, a to i od tzv. neoprávněného zástavce, dochází rovněž i z toho praktického důvodu, že není vždy jednoznačně možné doložit nezvratný důkaz o tom, že zástavce je skutečně zástavcem oprávněným.“*¹⁸

Jiná situace nastává v případě nemovité věci, věci hromadné, souboru věcí a bytu nebo nebytového prostoru ve vlastnictví podle zvláštního zákona. Ty mohou být dány do zástavy jen se souhlasem vlastníka a osoby, která k nim má jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem (§ 161 odst. 2 ObčZ).

Aktuální právní úprava v ustanovení § 161 odst. 2 ObčZ klade důraz u zástavy cizí nemovitou věcí na to, aby byla s určitostí ve vlastnictví zástavce. V těchto případech je nejvýznamnějším zdrojem informací katastr nemovitostí České republiky. Údaje z katastru je však třeba zjišťovat a ověřovat s potřebnou opatrností a je nutné vycházet z toho, že se jedná o soubor údajů, které je třeba chápat jako celek, který úplnou informaci podává teprve ve své komplexnosti. K tomu rozsudek Nejvyššího soudu z 21. května 2008¹⁹.

¹⁸ FIALA, Josef a Josef FIALA. Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 286. ISBN 978-80-7380-228-8.

¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3293/2007

Souhlas vlastníka je nutný také tehdy, má-li se zástavou stát cizí pohledávka, jiné majetkové právo, obchodní podíl, cenný papír či předmět průmyslového vlastnictví. „Zákonodárce tedy úpravou ustanovení § 161 odst. 2 občanského zákoníku akcentoval skutečnost, že v těchto případech nemůže být ochrana dobré víry zástavního věřitele nadřazena ochraně vlastnického práva.“²⁰

²⁰ FIALA, Josef a Josef FIALA. Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 286. ISBN 978-80-7380-228-8.

4.1.8 Práva a povinnosti ze zástavního práva

Vzhledem k tomu, že právo zástavní vzniká různými způsoby a k rozdílným věcem, je třeba rozlišovat i právní vztahy, které vznikají a trvají po dobu existence zástavního práva. Práva a povinnosti se liší i podle toho kdo je držitelem zástavy, nebo komu byla zástava svěřena do opatrování.

Obecné vyjádření práv a povinností zástavního věřitele je vymezeno v § 162 odst. 1 ObčZ. Zástavní věřitel, jako jeden ze subjektů zástavního práva, je ten, jehož pohledávka byla zajištěna zástavním právem. Pokud byla zástavnímu věřiteli zástava odevzdána, je oprávněn ji držet po celou dobu trvání zástavního práva. Je rovněž povinen starat se o ni s péčí řádného hospodáře, zejména ji opatrovat a chránit před poškozením, ztrátou a zničením. Kromě toho má právo na úhradu účelně vynaložených nákladů, vznikly-li mu při výkonu těchto povinností. Toto ustanovení se týká zejména ručních zástav v podobě movitých věcí. Nicméně toto ustanovení platí i pro zástavy, jimiž jsou nemovité věci.

Zástavní věřitel nemůže zástavu užívat, ani si přisvojovat její přírůstky, plody a užitky. Toto právo mu ale náleží tehdy, dal-li k němu zástavce výslovný souhlas. „Zástavní věřitel, který má zástavu u sebe, má právo po dobu trvání zástavního práva zástavu držet. Proti každému, kdo zástavnímu věřiteli neprávem zástavu zadržuje, má žalobu obdobnou žalobě na vydání věci (*vindicatio pignoris*). Může rovněž uplatnit žalobu obdobnou žalobě zápůrcí (*negatorní*).“²¹

Občanský zákoník upravuje také situaci, kdy je zástava odevzdána třetí osobě, schovateli nebo skladovateli. V § 162 odst. 4 ObčZ je stanoveno, že tato osoba nesmí převzatou věc odevzdat další osobě ani ji použít nebo umožnit její použití jinému; v ostatním má tato osoba práva a povinnosti schovatele, není-li dohodnuto jinak.

Specifická práva a povinnosti má zástavní dlužník, tedy osoba, která má povinnost strpět uspokojení zástavního věřitele ze zástavy. Ustanovení § 163 ObčZ se jej dotýká v případě, kdy zástava zůstává i po vzniku zástavního práva v jeho držení. „Zástavní dlužník je tedy povinen si počínat tak, aby zástava po celou

²¹ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 402. ISBN 978-80-7357-468-0.

dobu trvání zástavního práva neutrpěla na své hodnotě, čímž by bylo ohroženo nebo zhoršeno zajištění pohledávky, pro kterou bylo zástavní právo zřízeno.“²²

Občanský zákoník také pamatuje na situaci, kdy zástava ztratí na ceně tak, že zajištění pohledávky se stane nedostatečným. Proto má zástavní věřitel právo od dlužníka žádat, aby zajištění bez zbytečného odkladu přiměřeně doplnil. Neučiní-li tak, stane se ta část pohledávky, která není zajištěna, splatnou. „*Zákon tedy zástavnímu věřiteli toto právo přiznává, avšak je pouze na zástavním věřiteli, zda tohoto práva využije, či nikoli.*“²³

Protože zástavní právo má věcnou povahu a je tedy vázáno na konkrétní věc, působí práva a povinnosti ze zástavního práva vůči každému pozdějšímu vlastníku zastavené věci, souboru věcí a bytu nebo nebytovému prostoru ve vlastnictví podle zvláštního zákona, nestanoví-li zákon jinak. Totéž platí, jde-li o každého pozdějšího věřitele zastavené pohledávky, o každého pozdějšího oprávněného ze zastaveného jiného majetkového práva nebo předmětu průmyslového vlastnictví a o každého pozdějšího majitele zastaveného obchodního podílu nebo cenného papíru (§ 164 odst. 2 věta druhá ObčZ). Proto ten, proti němuž takto zástavní právo působí, je v postavení zástavního dlužníka.

²² FIALA, Josef a Josef FIALA. Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2009, s. 293. ISBN 978-80-7380-228-8.

²³ FIALA, Josef a Josef FIALA. Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2009, s. 293. ISBN 978-80-7380-228-8.

4.1.9 Uspokojení ze zástavy

Podstatou zástavního práva je poskytnout věřiteli, jehož pohledávka byla zajištěna zástavním právem, náhradní způsob plnění. Tohoto náhradního plnění se dosahuje z výtěžku zpeněžením zástavy. „*Předpokladem tohoto postupu je skutečnost, že dlužník svůj závazek řádně a včas nesplnil.*“²⁴ Nárok zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy vzniká dnem, kdy zástavnímu dlužníkovi marně uplynula doba splatnosti zajištěné pohledávky.

Přestože zástavní právo k zastavené věci by samo o sobě mělo dlužníka vést k tomu, aby svůj závazek řádně a včas splnil, není vždy jisté, že tak učiní. Toto právo náleží zástavnímu věřiteli i v případě, že byla pohledávka po splatnosti splněna jen zčásti, nebo nebylo plněno její příslušenství. V případě, že k zastavené věci vzniklo více zástavních práv, jsou pohledávky uspokojovány postupně. Hlediskem pro určení pořadí uspokojovaných pohledávek je doba vzniku zástavního práva.

Zpeněžením zástavy se realizuje uhrazovací funkce zástavního práva. Skutečnost, že uhrazovací funkce byla uplatněna, svědčí o tom, že selhala funkce zajišťovací. Realizace uhrazovací funkce je proto očekávatelnou a spravedlivou sankcí pro dlužníka, není-li zástavce osoba rozdílná od zástavního dlužníka. Věřiteli ani není dána jiná možnost, jak svou pohledávku uspokojit. Občanský zákoník dává v § 165 odst. 1 jasně najevo, že uspokojení pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy je jeho právo, nikoli povinnost.

„*Podle současné platné právní úpravy se věřitel nemůže uspokojit ze zástavy sám, ale musí realizovat postup stanovený zákonem.*“²⁵ Věřitel se může svého práva domáhat tím, že navrhne zpeněžení zástavy ve veřejné dražbě nebo soudním prodejem zástavy.

Řízení o soudním prodeji zástavy je upraveno občanským soudním řádem, a to v ustanoveních §§ 200y, 200z a 200za OSŘ. Řízení o soudním prodeji zástavy je zahájeno dnem, kdy byla podána žaloba, jíž se věřitel domáhá nařízení soudního prodeje zástavy. Jedná se o řízení nesporné. Účastníky tohoto řízení jsou

²⁴ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 403. ISBN 978-80-7357-468-0.

²⁵ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1138. ISBN 978-80-7400-108-6.

zástavní věřitel (žalobce) a zástavní dlužník, resp. ten, kdo je vlastníkem zastavené věci. Nesměruje tedy přímo vůči dlužníkovi. V tomto řízení musí zástavní věřitel prokázat existenci zajištěné pohledávky a také existenci zástavního práva k zástavě. Zástavní dlužník se může bránit tím, že se bude v řízení snažit dokázat neexistenci tvrzené pohledávky, nebo se bude snažit prokázat skutečnost, že není zástavním dlužníkem. V tomto řízení rozhoduje soud usnesením o nařízení prodeje zástavy. To je vykonatelné dnem právní moci. Podle § 258 odst. 3 OSŘ může být výkon rozhodnutí prodejem zástavy proveden prodejem zastavených movitých a nemovitých věcí, věcí hromadných, souborů věcí a bytů nebo nebytových prostorů ve vlastnictví podle zvláštního zákona, příkázáním zastavené peněžité pohledávky a postižením zastavených jiných majetkových práv

Druhým způsobem zpeněžení zástavy, který zákon zástavnímu věřiteli nabízí, je prodej zástavy ve veřejné dražbě. Zpeněžení zástavy prodejem ve veřejné dražbě je upraveno v zákoně č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách a to v § 36 odst. 1 tohoto zákona. Dražba je prováděna na návrh dražebního věřitele a jedná se o dražbu nedobrovolnou. Pohledávka věřitele musí být přiznána vykonatelným soudním rozhodnutím, vykonatelným rozhodčím nálezem nebo vykonatelným notářským zápisem. Dražebním věřitelem může být pouze osoba, jejíž pohledávka je zajištěna zástavním právem k předmětu dražby, a to včetně soudcovského zástavního práva.²⁶ Ten kdo tvrdí, že prodej zástavy ve veřejné dražbě není přípustný, musí své právo uplatnit žalobou u soudu proti zástavnímu věřiteli na určení nepřípustnosti prodeje zástavy. Jedná se o žalobu podle § 166 odst. 1 ObčZ. Tato žaloba může být podána do jednoho měsíce ode dne doručení oznámení o veřejné dražbě zákonem určeným osobám, nejpozději však 7 dnů přede dnem zahájení veřejné dražby. Veřejnou dražbu lze vykonat až po uplynutí této lhůty. Po podání žaloby může veřejná dražba proběhnout až po právní moci rozhodnutí o této žalobě.

²⁶ FIALA, Josef a Josef FIALA. Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2009, s. 298. ISBN 978-80-7380-228-8.

4.1.10 Neplatná ujednání v zástavní smlouvě

Neplatná ujednání v zástavní smlouvě jsou taková jednání, která, pokud je zástavní smlouva obsahuje, jsou od počátku neplatná, a to neplatná absolutně podle § 39 ObčZ. „*Nezáleží na tom, zda takové ujednání bylo pojato do textu zástavní smlouvy, dohody o vypořádání dědictví nebo k němu došlo mimo ně.*“²⁷ Neplatnost tedy postihuje jen tato ujednání a není na závalu existenci zástavního práva jako takového.²⁸ Jednotlivá neplatná ujednání vymezuje ustanovení § 169 ObčZ a jedná se o taxativní výčet.

Prvním neplatným ujednáním je případ, kdy je v zástavní smlouvě ujednáno, že zástavní dlužník nebo zástavce nesmí zástavu vyplatit. Ujednání upravuje § 169 písm. a) ObčZ. Jedná se o ujednání, které v podstatě ruší zástavní právo, neboť vylučuje uhrazovací funkci zástavního práva zákazem zpeněžení zástavy. „*Toto ustanovení má evidentně zabránit přeměně uhrazovací funkce zástavního práva ve vydírání zástavce tím, že mu bude v budoucnu prodána určitá věc.*“²⁹

Druhé neplatné ujednání je v § 169 písm. b) ObčZ a týká se nemovitostí, kde stanoví, že zástavní dlužník nebo zástavce nesmí nemovitou věc nebo byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona zastavit jinému, dalšímu věřiteli. Nemovitá věc by tak byla předmětem zástavního práva jen jednoho zástavního věřitele, který by měl více než výhodné postavení vůči dalším zástavním věřitelům stejného dlužníka. Ti by tak byli ochuzeni o účast na zpeněžení nemovité věci, která je zástavou.

Třetí neplatné ujednání se vztahuje ke způsobům zpeněžení zástavy pro případ, že není ze strany dlužníka plněno řádně a včas. Způsoby zpeněžení zástavy jsou obsaženy v § 165a odst. 1 ObčZ a jedná se o prodej ve veřejné dražbě a soudní prodej zástavy. Ujednání podle § 169 písm. c) by však neplatně stanovilo, že zástavní věřitel může uplatnit uspokojení z prodeje zástavy jinak, než je zákonem stanoveno. To je samozřejmě nepřipustné a zástavní dlužník, další

²⁷ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1155. ISBN 978-80-7400-108-6.

²⁸ KASAL, J. Právo zástavní, podzástavní a zadržovací - změny právní úpravy. Právní rádce. Praha: Economia a.s., roč. 2001, č. 1. s. 7. ISSN 1210-4817.

²⁹ KASAL, J. Právo zástavní, podzástavní a zadržovací - změny právní úpravy. Právní rádce. Praha: Economia a.s., roč. 2001, č. 1. s. 7. ISSN 1210-4817.

věřitelé nebo spoluvlastníci jsou tak chráněni před nevýhodným prodejem zastavené věci.

Předposledním neplatným ujednáním, které občanský zákoník obsahuje, je ujednání o tom, že zástavní věřitel se nesmí po splatnosti pohledávky domáhat jejího uspokojení prodejem zástavy (§ 169 písm. d) ObčZ). Toto ustanovení přímo popírá účel zástavního práva, a to uspokojení zástavního věřitel z výtěžku prodeje zástavy.

Posledním neplatným ujednáním, je případ, kdy při prodlení s plněním zajištěné pohledávky zástava propadne zástavnímu věřiteli, nebo že si ji zástavní věřitel může ponechat za určenou cenu (§ 169 písm. e) ObčZ). Jedná se o případ tzv. propadné zástavy (lex commissoria). Tato propadná zástava by přešla do majetku zástavního věřitele a uspokojila by tak jeho pohledávku. Dluh zástavního dlužníka by tím byl uhrazen. „*Jde v zásadě o odkládací podmínku s tím, že zástava připadne do vlastnictví věřitele, není-li dluh ve stanovené lhůtě uhrazen.*“³⁰ U takového převodu do vlastnictví však nelze zaručit, že zástava bude řádně zpeněžena, což je na újmu jednak zástavního dlužníka, jednak ostatních zástavních věřitelů, jejichž pohledávky byly zástavou zajištěny. Zástavní dlužník se však může s věřitelem dohodnout, že místo zpeněžení zástavy bude zástava převedena na zástavního věřitele. Musí se tak ale dohodnout až po splatnosti pohledávky, nikoli předtím.

Neplatnost ujednání, jímž byla sjednána propadná zástava, byla potvrzena např. usnesením Nejvyššího soudu ze dne 1. 7. 2001³¹. Nejvyšší soud dovodil, že účelem uzavřené kupní smlouvy nebyla koupě nemovitostí žalovaným, ale skutečným účelem kupní smlouvy bylo, aby tyto nemovitosti přešly do vlastnictví žalovaného za účelem úhrady jeho pohledávky. Toto bylo stanoveno pro případ, že pohledávka nebude uhrazena včas. Tato kupní smlouva byla pro rozpor se zákonem označena jako neplatná.

Rovněž ponechání si zástavy za předem určenou cenu je také na újmu zástavního dlužníka a dalších zástavních věřitelů. Zástava nemusí být oceněna správně a takové ujednání by snadno mohlo vést k úmyslnému podhodnocování zástav a také k spekulování s nimi.

³⁰ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1156. ISBN 978-80-7400-108-6.

³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 7. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2359/2000

4.1.11 Zánik zástavního práva

Způsoby, kterými zástavní právo zanikne, taxativně vypočítává občanský zákoník v § 170 odst. 1. Zástavní právo nejčastěji zanikne spolu se zánikem zajištěné pohledávky, nebo zánikem zástavy.³² Zástavní právo nemůže existovat samostatně, protože jeho akcesorická povaha způsobuje, že sdílí právní osud jím zajištěného právního vztahu. „Zástavní právo jako akcesorické právo zanikne zásadně se zánikem pohledávky, především jejím splněním.“³³ Proto tento způsob zániku zástavního práva můžeme nazvat jako akcesorický. V případě, že zástavní právo sice zanikne, ale zajištěná pohledávka nadále trvá, zaniklo zástavní právo tzv. neakcesorickým způsobem.

Pro zánik zástavního práva zánikem pohledávky není důležité, jak pohledávka zanikla sama o sobě. Zanikne-li pohledávka, vždy zaniká i zástavní právo. Zpravidla nejčastějším způsobem akcesorického zániku zástavního práva je splnění zajištěné pohledávky. Mezi další způsoby zániku patří započtení, splnutí, prominutí dluhu nebo dohoda stran. Takový způsob zániku zástavního práva v sobě nese povinnost zástavního věřitele vrátit zástavci zastavenou věc, pokud ji měl v držení.³⁴

U neakcesorických způsobu zániku zástavního práva může k jeho zániku dojít i bez toho, aby zanikla zajištěná pohledávka. Zástavní právo tak může zaniknout spolu se zánikem zastavené věci, nejčastěji její ztrátou nebo zničením. Byla-li zástavou nemovitá věc, připadá tato možnost zániku pouze tehdy, jestliže je zástavou stavba, nikoli pozemek.

Zástavní věřitel se může zástavního práva vzdát jednostranným písemným úkonem. K zániku zástavního práva pak dojde doručením písemného projevu vůle zástavci.

Pokud bylo podle smlouvy, kterou spolu zavřeli zástavní věřitel a zástavce, trvání zástavního práva časově omezeno, zaniká zástavní právo uplynutím doby, která byla ve smlouvě stanovena.

³² BUREŠ, Jaroslav a Ljubomír DRÁPAL. Zástavní právo v soudní praxi. 2. dopl. vyd. Praha: Beck, 1997, s. 29. Beckovy právnícké sešity, 2. ISBN 8071791393.

³³ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1159. ISBN 978-80-7400-108-6.

³⁴ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVORÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 406. ISBN 978-80-7357-468-0.

Zástavní právo zaniká také tehdy, když zástavní dlužník nebo zástavce odvrací zpeněžení zástavy tím, že složí zástavnímu věřiteli obvyklou cenu zastavené věci v penězích. Nelze na tento případ ale nahlížet tak, jako by zástavní dlužník, nebo zástavce za dlužníka plnil zajištěnou pohledávku. V tuto chvíli dochází pouze k tomu, že je zástava nahrazena zástavou jinou, která má ale podobu peněžní částky. Ten, kdo částku skládá, však nepředpokládá, že zajištěná pohledávka bude splněna řádně a včas.

Již bylo zmíněno, že zástavní právo může zaniknout jednostranným právním úkonem ze strany zástavního věřitele. Občanský zákoník rovněž upravuje situaci, kdy je důvodem zániku zástavního práva dvoustranný právní úkon, tedy smlouva, kterou mezi sebou uzavírají zástavní věřitel se zástavním dlužníkem, nebo zástavcem. Zákon stanoví pro tuto smlouvu obligatorně písemnou formu.

Zástavní právo může zaniknout i jinými způsoby, než které stanoví občanský zákoník. V § 170 odst. 1 písm. g) ObčZ se jedná o takové případy, které stanoví jiný právní předpis. Takovým právním předpisem je např. občanský soudní řád, nebo zákon o veřejných dražbách.

Jako důvod zániku zástavního práva však nemůže být bráno promlčení zajištěné pohledávky. Promlčenou pohledávku lze tedy uspokojit zpeněžením zástavy, jen jestliže tato pohledávka nadále existuje. Spolu s ní existuje i zástavní právo k ní zřízené. Promlčení nepodléhá ale pouze pohledávka, ale také zástavní právo. Občanský zákoník v § 100 odst. 2 stanoví, že zástavní právo se nepromlčí dříve, než zajištěná pohledávka.

4.1.12 Zástavní právo vespolečné (zástavní právo simultánní)

Občanský zákoník pamatuje i na situaci, kdy je jedna pohledávka zastavena více zástavami, které jsou majetkem dlužníka. Takové zástavní právo, jehož předmětem je více zástav, se nazývá vespolečné, nebo také simultánní. „*O vespolečné zástavní právo se jedná nejen v případě, kdy zástavce, resp. zástavní dlužník, poskytuje zástavnímu věřiteli více samostatných zástav, ale půjde o ně i v případě, kdy pro zajištění pohledávky dlužníka poskytne dlužník sám pro krytí jedné pohledávky například jednu zástavu a osoba různá od obligačního dlužníka poskytne další samostatné zástavy sloužící k zajištění téže pohledávky.*“³⁵ Kterákoli z těchto zástav pak může být přímo použita k uspokojení pohledávky zástavního věřitele podle jeho volby.

Možnost zajistit pohledávku zástavního věřitele více zástavami upravuje občanský zákoník v § 153 odst. 3. „*Vespolečné právo může vzniknout smlouvou, soudním rozhodnutím, ale také přímo ze zákona. Ke vzniku vespolečného (simultánního) zástavního práva dojde však i tehdy, když se zatížená věc fyzicky rozdělí na dvě nebo více samostatných věcí, jak je to typickým jevem zejména u pozemků.*“³⁶

Další způsob, kterým může zástavní právo vespolečné vzniknout, se týká nabývání vlastnictví bytů. Je-li zástavou obytný dům a dojde k jeho rozdělení (transformaci) na jednotlivé bytové jednotky, stává se každá taková bytová jednotka předmětem zástavního práva, jež původně zatěžovalo celý dům. „*Každá z těchto jednotek je pak zatížena zástavním právem k zajištění pohledávky v nezměněné výši, jakým byl zatížen obytný dům před provedenou transformací.*“³⁷ Tato skutečnost je podmíněna prohlášením vlastníka obytného domu, jež se vkládá do katastru nemovitostí.

³⁵ FIALA, Josef a Josef FIALA. Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 287. ISBN 978-80-7380-228-8.

³⁶ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1088. ISBN 978-80-7400-108-6.

³⁷ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVORÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 402. ISBN 978-80-7357-468-0.

4.1.13 Podzástavní právo

Podzástavní právo je druh zástavního práva, které vzniká zastavením pohledávky již zajištěné zástavním právem. Podzástavní věřitel tak má možnost dosáhnout zpeněžení původní zástavy místo původního zástavního věřitele. „Podzástavní právo je specifickým případem zajištění pohledávky, kdy zástavce zastavuje pohledávku, kterou má vůči svému dlužníkovi, přičemž v případě podzástavního práva je tato pohledávka sama navíc zajištěna zástavním právem.“³⁸

Podmínkou pro vznik podzástavního práva je, že původní zástavou je věc. Zákonná úprava podzástavního práva je obsažena v občanském zákoníku v § 173 a § 174. „Podzástavní právo vzniká na základě smlouvy uzavřené mezi podzástavním věřitelem a podzástavcem.“³⁹ Ke vzniku podzástavního práva není třeba souhlasu vlastníka zastavené věci, ale je třeba, aby mu byl vznik podzástavního práva oznámen. Pro toto oznámení zákon stanoví obligatorní písemnou formu.

V právním vztahu, vznikajícím podzástavním právem vystupují tři subjekty. Jedná se o zástavce, osobu, která zřídila zástavní právo k zástavě (jako věci movité nebo nemovité). Dále v podzástavním právu vystupuje podzástavce. Je to ten, kdo je původním zástavním věřitelem z původní pohledávky zastavené zástavním právem. Podzástavce není vždy dlužníkem podzástavního věřitele. Konečně podzástavní věřitel je třetí stranou podzástavního práva. Jedná se o zástavního věřitele z pohledávky, která je zajištěna podzástavním právem.

V § 174 odst. 3 ObčZ je stanovena důležitá zásada, podle které se na podzástavní právo přiměřeně použijí ustanovení o zástavním právu. Odchytku od této zásady obsahuje § 174 odst. 1 ObčZ pro případ ruční zástavy, který stanoví, že když zástavní věřitel (podzástavce) předá zastavenou movitou věc, kterou má u sebe, podzástavnímu věřiteli, nezbavuje se tím odpovědnosti za plnění povinností jejímu zástavci. Podzástavce má tedy stále povinnost péče k zástavě. Ve druhém odstavci § 174 ObčZ je stanoveno právo podzástavního věřitele uspokojit se ze

³⁸ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1168. ISBN 978-80-7400-108-6.

³⁹ BUREŠ, Jaroslav a Ljubomír DRÁPAL. Zástavní právo v soudní praxi. 2. dopl. vyd. Praha: Beck, 1997, s. 12. Beckovy právnické sešity, 2. ISBN 8071791393.

zástavy místo původního zástavního věřitele (podzástavce) v případě, že pohledávka není splněna řádně a včas.

Uspokojení podzástavního věřitele z podzástavního práva se děje zpeněžením zástavy. Pokud výtěžek ze zpeněžení zastavené věci je vyšší než uspokojovaná pohledávka, náleží tento rozdíl zástavnímu věřiteli.⁴⁰

⁴⁰ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1170. ISBN 978-80-7400-108-6.

4.1.14 Zástavní právo jako prostředek zajištění nájemného

Zástavní právo je univerzální prostředek k zajištění splatnosti různých druhů pohledávek. Občanský zákoník z roku 1964 rovněž stanoví, že zástavní právem lze zajistit i pohledávku pronajímatele vůči nájemci, tedy že lze zástavní právo využít k zajištění nájemného. Podle § 672 ObčZ má pronajímatel nemovitosti (např. bytu, nebo nebytového prostoru) zástavní právo k movitým věcem, které jsou na pronajaté věci a patří nájemci nebo osobám, které s ním žijí ve společné domácnosti. Tímto zástavním právem lze zajistit pouze pohledávku na nájemném, nikoli pohledávku na náhradu škody, kterou nájemce na pronajaté nemovitosti způsobil.

Stranami tohoto právního vztahu jsou pronajímatel nemovitosti a nájemce. Pronajímatel nemovitosti se nachází v postavení zástavního věřitele a jemu svědčí zástavní právo na zajištění nájemného. Nájemce se ocitá v postavení zástavního dlužníka, neboť má povinnost platit pronajímateli nájemné za užívání předmětné nemovitosti a jeho majetkem (nebo majetkem osob, které s ním žijí v jedné domácnosti) je nájemné zajištěno.

Z právní úpravy je patrné, že v případě tohoto zástavního práva se jedná o zástavní právo zákonné, tedy že vzniká vlastníku nemovitosti přímo ze zákona a to uzavřením nájemní smlouvy s nájemcem. Zástavní právo k movitým věcem tak vzniká okamžikem vzniku nájmu. Zástavou jsou také movité věci v majetku nájemce, které si do pronajaté nemovitosti přinesl až po vzniku nájmu a jsou zároveň v jeho vlastnictví, nebo ve vlastnictví osob, které s ním žijí ve společné domácnosti. „Zástavní právo vzniká pouze k movitým věcem, které jsou na předmětu nájmu. Movité věci musí být umístěny na pronajatém pozemku, nemovité stavbě, v bytě (či jeho příslušenství podle § 121 odst. 2) nebo nebytovém prostoru.“⁴¹ Výjimkou jsou movité věci, které občanský soudní řád vyjímá z výkonu rozhodnutí. Jedná se o věci, které povinný nezbytně potřebuje k uspokojování hmotných potřeb svých a své rodiny nebo k plnění svých pracovních úkolů, jakož i jiných věcí, jejichž prodej by byl v rozporu s morálními pravidly (§ 322 odst. 1 OSŘ). Je-li nájemcem podnikatel, nevztahuje se zástavní

⁴¹ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1914. ISBN 978-80-7400-108-6.

právo pronajímatele na věci, které nezbytně nutně potřebuje k výkonu své podnikatelské činnosti (§ 322 odst. 3 OSŘ). To však neplatí, vázne-li už na takových věcech zástavní právo k zajištění jiné pohledávky. Pronajímatel se tak připojí k jinému zástavnímu věřiteli, jehož právo na uspokojení z prodeje zástavy už na věcech určených k podnikání vázne.

Zajištěnou pohledávkou je pohledávka pronajímatele na nájemném. „*Tato pohledávka vzniká v okamžiku, kdy nájemci vznikne právo předmět nájmu užívat.*“⁴² Pronajímatel může uplatnit své právo z tohoto druhu zástavního práva až v okamžiku, kdy je nájemce v prodlení s placením nájemného.

Zástavní právo k věcem na předmětu nájmu může zaniknout zúsobem obvyklým pro zánik zástavního práva podle § 170 odst. 1 ObčZ. Podle § 672 odst. 2 ObčZ může zástavní právo k movitým věcem zaniknout i tehdy, jsou-li tyto věci odstraněny dříve, než byly sepsány soudním vykonavatelem. To neplatí, byly-li odstraněny na úřední příkaz a pronajímatel ohlásí svá práva u soudu do osmi dnů po výkonu. Zástavní právo k zajištění nájemného však nezaniká zánikem nájmu. Pokud nájem skončil, pronajímatel stále může nájem na nájemci vymáhat. V tomto případě se může uspokojit prodejem zastavených věcí, které se nacházely na předmětu nájmu a byly prodány (resp. sepsány a označeny) dříve, než byly z předmětu nájmu jejich vlastníkem (vlastníky) odneseny.

⁴² ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1914. ISBN 978-80-7400-108-6.

4.2 Právo zadržovací

Občanský zákoník 40/1964 Sb. řadí právo zadržovací k věcným právům k věcem cizím. Úprava zadržovacího práva se nachází v části druhé, hlavě třetí tohoto zákona a je popsána v ustanoveních § 175 až § 180. Zadržovací právo je upraveno pouze v občanském zákoníku. Občanskoprávní úprava je tak plně použitelná i pro obchodněprávní vztahy.

Současná právní úprava vnímá institut zadržovacího práva komplexně na rozdíl např. od Všeobecného zákoníku občanského (ABGB), kde je tento institut zmíněn velice krátce.

Právo zadržovací, neboli také právo retenční, je jeden z prostředků k zajištění splatné peněžité pohledávky věřitele. V tomto případě se jedná o oprávnění zadržovatele k zadržení věci, kterou by jinak byl povinen vydat vlastníkovu věci z toho důvodu, aby mu vlastník věci poskytl protiplnění splněním svého závazku. Smyslem tohoto institutu tedy je zajistit pohledávku věřitele, který má v držení věc, jejíž vlastník je zároveň dlužníkem věřitele. *„Obecně řečeno, zadržovací právo může uplatnit každý věřitel peněžní pohledávky, pokud je povinen vydat dlužníku věc movitou. Nebo jinak, kdo je povinen vydat věc movitou, může ji zadržet k zajištění své splatné peněžité pohledávky, a to vůči tomu, komu je povinen movitou věc vydat.“*⁴³

Z právní úpravy vyplývá, že předmětem zadržovacího práva se může stát pouze movitá věc, nad kterou zadržovatel uplatňuje faktickou moc. Z tohoto důvodu nelze uplatnit zadržovací právo k věcem nemovitým.

Judikatura však dovodila, že ne všechny movité věci mohou být předmětem zadržovacího práva. Například z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11. dubna 2007⁴⁴ vyplývá, že technický průkaz silničního motorového vozidla není způsobilým předmětem zadržovacího práva. Podle názoru soudu technický průkaz k silničnímu motorovému vozidlu není způsobilým předmětem občanskoprávního vztahu a nemůže být ani předmětem zadržovacího práva ve smyslu ustanovení § 175 ObčZ.

⁴³ RICHTER, Jaromír. Zadržovací právo. Právní rádce. Praha: Economia a.s., roč. 1994, č. 1. s. 21. ISSN 1210-4817.

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2007, sp. zn. 21 Cdo 694/2006

Zadržovací právo má subsidiární a akcesorickou povahu. Subsidiarita zadržovacího práva znamená, že se uplatní jen tehdy, jestliže pohledávka nebyla dlužníkem dobrovolně splněna a to ani částečně a sama o sobě nezanikla. Akcesorickou povahu zadržovacího práva představuje skutečnost, že může vzniknout pouze tehdy, existuje-li platná pohledávka zadržovatele vůči vlastníkovi věci. K tomu přistupuje i skutečnost, že zadržovací právo zaniká v případě, že zanikla zajištěná pohledávka.

Zadržovatel nemá oprávnění věc zpeněžit a uspokojit se ze zadržené věci, má pouze oprávnění tuto věc držet a odpírat její vydání vlastníkovi, dokud nebude splacena jeho pohledávka. Z toho vyplývá, že zadržovací právo má pouze zajišťovací funkci. Postrádá tedy funkci realizační a tím se významně liší od zástavního práva, které disponuje oběma funkcemi.

Podmínkou k platnému vzniku zadržovacího práva je oprávněnost držby. Zadržovatel nemůže uplatnit zadržovací právo k věci, kterou vlastníkovi svémocně nebo lstivě odňal, nebo k věci, jež mu vlastník svěřil, aby s ní zadržovatel naložil způsobem, který není slučitelný s výkonem zadržovacího práva (např. má věřitel na základě smlouvy uloženo předat věc třetí osobě). Toto neplatí, pokud bylo vůči vlastníkovi věci zahájeno insolvenční řízení, ve kterém se řeší úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka.

4.2.1 Vznik zadržovacího práva

Zadržovací právo vzniká jednostranným úkonem zadržovatele, spočívajícím v zadržení movité věci. Zadržovatel si po zadržení věci nadále uchovává úmysl věc držet a nevydat ji, dokud nebude uspokojena jeho pohledávka. Toto je velký rozdíl vůči zástavnímu právu, neboť zástavní právo k věci vzniká dvoustranným úkonem, na základě smluvního ujednání, uskutečněného mezi dvěma stranami, vyjadřujícími souhlas k zastavení věci. Pokud tedy nevzniká ze zákona, nebo rozhodnutím soudu.

Dalším rozdílem oproti zástavnímu právu je skutečnost, že zadržovacím právem nelze zajistit pohledávku, která vznikne a bude splatná v budoucnu. „*Na rozdíl od zástavního práva nemůže být zadržovacím právem zajištěna pohledávka, která se má stát splatnou až v budoucnu, nebo jejíž vznik je nějak podmíněn, ani kdyby měl budoucí věřitel jakékoliv pochybnosti o budoucím splnění takové pohledávky.*“⁴⁵

Zadržovací právo však nemusí nutně směřovat vůči vlastníku zadržené movité věci. Věřitel může zadržet i takovou movitou věc, která je vlastnictvím jedné osoby, aby zajistil svou pohledávku vůči osobě druhé, která je jeho dlužníkem a které je povinen věc podle platné smlouvy nebo z jiného právního důvodu vydat. K tomuto závěru došel Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku ze dne 27. 9. 2006.⁴⁶

Důležitým požadavkem podle § 175 odst. 2 ObčZ však je, aby oprávněná osoba, tedy zadržovatel, bezodkladně informovala dlužníka o tom, že jeho věc byla zadržena a z jakého důvodu. Pokud byla smlouva, na jejímž základě byla věc v držení zadržovatele v písemné formě, pak i vyrozumění dlužníkovi musí mít písemnou formu.

Pokud by zadržovatel svou oznamovací povinnost nesplnil, jedná se z jeho strany o porušení právní povinnosti. V důsledku pak může nedodržení informační povinnosti vést k odpovědnosti za škodu.

Zvláštním případem, kdy může vzniknout zadržovací právo, je zajištění nájemného. Jak bylo zmíněno výše, pohledávka pronajímatele

⁴⁵ KASAL, J. Právo zástavní, podzástavní a zadržovací - změny právní úpravy. Právní rádce. Praha: Economia a.s., roč. 2001, č. 1. s. 9. ISSN 1210-4817.

⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2265/2005

z nájemného může být zajištěna zástavním právem k věcem, které se nacházejí na předmětu nájmu (např. v bytě, nebo v nebytovém prostoru) a které jsou ve vlastnictví nájemce, nebo osob, které s ním žijí ve společné domácnosti. Může nastat situace, kdy se nájemce z předmětu nájmu stěhuje, přestože nájem nebyl placen řádně a včas, nebo nájem nebyl zajištěn. Tehdy může pronajímatel odstraňované věci na vlastní nebezpečí zadržet (§ 672 odst. 2 věta druhá ObčZ).

Zadržení věcí však nelze uplatňovat vždy, když z předmětu nájmu stěhovány věci v majetku nájemce. „*Přestože bude odstraňováno z předmětu nájmu více věcí, nevzniká právo pronajímatele věci zadržet, jestliže se tak děje např. z důvodu odjezdu na dovolenou nebo aby byl přivezen nový nábytek, přičemž rozsah zástavního práva ve vztahu k zajištěným pohledávkám není odstraňováním daných věcí podstatně dotčen.*“⁴⁷ Občanský zákoník tedy předpokládá, že nájemce předmět nájmu trvale opouští, stěhuje se pryč, ale věci se stále nachází na předmětu nájmu.

Zvláštností na tomto způsobu vzniku zadržovacího práva je, že věci, které pronajímatel hodlá zadržet, se v okamžiku zadržení nenacházejí v moci pronajímatele, tedy v jeho držení. Jedná se o odchylku od ustanovení § 175 odst. 1 ObčZ, který stanoví, že zadržet věc může ten, kdo ji má u sebe. V tomto případě se věci teprve zmocňuje a činí tak na vlastní nebezpečí. To znamená, že je odpovědný za poškození těchto věcí, nebo jejich ztrátu. Do osmi dnů od zadržení však musí pronajímatel žádat o soupis těchto věcí soudním vykonavatelem, nebo musí v této lhůtě věci vydat (§ 672 odst. 2 věta druhá ObčZ).

Pro platný vznik zadržovacího práva k věcem, umístěným na předmětu nájmu, je tedy důležitá skutečnost, že není řádně a včas placen nájem a nájemce se z předmětu nájmu stěhuje pryč. Analogicky lze odvodit, že pomine-li povinnost nájemce platit nájem, nemá pronajímatel právo zadržet věci umístěné na předmětu nájmu, aby tím zajistil svou pohledávku vůči nájemci. K tomuto závěru došel i Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 16. února 2011⁴⁸. Nejvyšší soud rozhodl, že zadržovací právo nevznikne, zadrží-li pronajímatel po skončení nájmu za účelem zajištění své pohledávky movité věci, které nájemce umístil v (na)

⁴⁷ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1918. ISBN 978-80-7400-108-6.

⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 2. 2011, sp. zn. 21 Cdo 493/2009

pronajaté věci. Vznik zákonného zástavního práva podle § 672 ObčZ tím však není dotčen.

4.2.2 Obsah zadržovacího práva

Postavení zadržovatele se v případě zadržovacího práva podobá postavení zástavního věřitele. Zadržovatel je oprávněn mít věc po celou dobu trvání zadržovacího práva u sebe a má povinnost se o ni starat s péčí řádného hospodáře, zejména ji opatrovat a chránit před poškozením. Proto má podle § 178 občanského zákoníku právo na úhradu účelně vynaložených nákladů, které v souvislosti s opatrováním zadržené věci vzniknou. Stejné právo má podle § 162 zástavní věřitel. Právo na úhradu účelně vynaložených nákladů uplatňuje zadržovatel vůči vlastníkovu věci a i z těchto důvodů existence další pohledávky má zadržovatel právo věc nadále zadržovat.

V případě, že by došlo během doby, v níž zajištěný věřitel má u sebe dotčenou věc, k její ztrátě, zničení nebo poškození, odpovídá věřitel za vzniklou škodu podle obecných ustanovení o odpovědnosti za škodu.

Zadržovatel má rovněž právo při výkonu soudního rozhodnutí na přednostní uspokojení z výtěžku prodeje zadržované věci před jiným věřitelem. To platí i v případě, že by se jednalo o zástavního věřitele.

Pokud jde o povinnosti zadržovatele ze zadržovacího práva, musí zadržovatel věc neprodleně vydat zpět, jakmile zanikne zadržovací právo. K tomu může dojít v případě zániku pohledávky jejím zaplacením, nebo v případě, že vlastník věci poskytne zadržovateli dostatečnou jistotu podle § 555 občanského zákoníku.

4.2.3 Zánik zadržovacího práva

Zadržovací právo zanikne, pokud už není důvod pro jeho dalšího trvání. Zadržovací právo zaniká se zánikem zajištěné pohledávky, případně zánikem zadržené věci. Zadržovací právo rovněž zanikne v případě, že dlužník poskytne zadržovateli s jeho souhlasem jinou jistotu. Zadržovací právo může zaniknout i tím způsobem, kdy se zadržovatel sám zadržované věci vzdá i přesto, že jeho pohledávka nebyla uspokojena. Zadržovací právo také zanikne uspokojením zadržovatelovi pohledávky.

Pokud vlastník věci pohledávku zadržovatele nesplnil a pohledávka sama nezanikla, získává zadržovatel právo na uspokojení své pohledávky z výtěžku prodeje zadržené věci a to na základě výkonu rozhodnutí. Podle § 179 občanského zákoníku má věřitel na základě zadržovacího práva právo na přednostní uspokojení z výtěžku prodeje zadržené věci před jiným věřitelem a to i před zástavním věřitelem. Zadržovatel nemá oprávnění zadržovanou věc sám prodat a uspokojit se z výtěžku jejího prodeje, nesmí tedy se zadrženou věcí volně disponovat.

V této souvislosti je na místě zmínit soudní vykonávací řízení za předpokladu existence exekučního titulu zadržovatele. Po nařízení výkonu rozhodnutí a jeho provedení dojde k uspokojení zadržovatele v první řadě s předností před věřitelem zástavním. Zde dochází ke kolizi postavení zástavního věřitele (pokud nějaký je) a zadržovatele. Postup vykonávacího řízení je časově náročný a nevyhovujícím ve svém důsledku jak zadržovateli, tak dlužníkovi, jemuž byla věc zadržena. Zadržovací právo vůči dlužníku působí jako hrozba, která ho v první řadě musí donutit splnit původní pohledávku vůči zadržovateli.

4.3 Výhrada vlastnického práva

Jako prostředek zajištění pohledávky, související s právy k věcem, může být označen také institut výhrady vlastnického práva. Výhrada vlastnického práva, nebo také výhrada vlastnictví je sice v občanském zákoníku zařazena mezi vedlejší ujednání při kupní smlouvě, ale svou podstatou se jedná o určité omezení vlastnického práva. Jedná se o takové vedlejší ujednání, které způsobuje oddálení převodu vlastnického práva (jako práva k věci) k prodávané věci na kupujícího, a to až na okamžik zaplacení plné výše kupní ceny. Jde tedy o převod vlastnického práva s podmínkou úplného splnění pohledávky, jakožto kupní ceny.

Prodávající touto výhradou sleduje, aby mohl s věcí nakládat do té doby, než bude zaplacena plná kupní cena a motivoval tím kupujícího, aby dohodnutou kupní cenu zaplatil v co možná nejkratším čase. Věcněprávní povaha výhrady vlastnictví se tedy v mnohém podobá povaze práva zadržovacího, neboť prodávající jako vlastník věci, má v držení věc, kterou se kupující snaží získat do vlastnictví. V případě zadržovacího práva věřitel zadržuje věc, která je ve vlastnictví dlužníka a věřitel je ochoten ji dlužníkovi vrátit jen tehdy, splní-li dlužník svou pohledávku vůči věřiteli. V obou případech je tedy předmětem movitá věc.

Z těchto důvodů je možné výhradu vlastnického práva přirovnat k věcněprávním prostředkům zajištění pohledávky.

Předmětem výhrady vlastnictví může být podle občanského zákoníku, stejně jako u zadržovacího práva, pouze movitá věc. Sjednání výhrady vlastnictví proto není možné u prodeje nemovitostí, protože vlastnické právo k nemovitosti nepřechází na nabyvatele zaplacením kupní ceny, ale vkladem do katastru nemovitostí. Výhradu vlastnictví podle občanského zákoníku také nelze uzavřít vedle kupní smlouvy podle obchodního práva, protože obchodní zákoník obsahuje vlastní úpravu výhrady vlastnictví (§ 445 ObchZ).

Výhradu vlastnictví upravuje § 601 ObčZ. Pro existenci výhrady vlastnictví při kupní smlouvě je z důvodu ochrany věřitele vyžadováno, aby výhrada vlastnictví byla dohodnuta písemně. Tento požadavek je nutno splnit i v případě, že kupní smlouva sama v písemné formě sjednána nebyla. Není podmínkou, aby výhrada vlastnictví byla přímo součástí kupní smlouvy. Je možné

ji sjednat jako samostatnou písemnou smlouvu vedle původní kupní smlouvy.⁴⁹ Existence výhrady vlastnictví je vázána na existenci platně uzavřené kupní smlouvy. Samotná výhrada vlastnictví pak musí být uzavřena všemi účastníky kupní smlouvy, jinak je neplatná.⁵⁰ Dojde-li ke zrušení kupní smlouvy, nebo např. k odstoupení od kupní smlouvy, zanikají spolu se smlouvou i veškerá vedlejší ujednání. Z toho je patrná akcesorická povaha výhrady vlastnictví, neboť sama o sobě nemůže existovat. Toto je další prvek, který má výhrada vlastnictví společný s věcněprávními prostředky zajištění pohledávky, jako je zástavní nebo zadržovací právo.

Výhradu vlastnictví sjednává prodávající ještě před odevzdáním dané věci kupujícímu. V opačném případě by se uplatnilo ustanovení § 133 odst. 1 ObčZ a kupující by nabyl vlastnictví ke kupované věci už při jejím převzetí. Pozdějším ustanovením výhrady vlastnictví, resp. jejím sjednáním až po uskutečněném převodu vlastnictví z prodávajícího na kupujícího nelze takový převod vlastnictví zpětně zvrátit.

Prodávající je vlastníkem věci až do úplného zaplacení kupní ceny prodávané věci. Do té doby nemá kupující právo s kupovanou věcí nakládat a to ani v případě, že má věc v držení. „*Protože prodávající je až do zaplacení kupní ceny vlastníkem prodané věci, kupující – i když má věc v držení – není oprávněn s ní volně nakládat, zejména prodat ji jinému.*“⁵¹ Takový prodej věci by byl neplatným právním úkonem, protože nelze nabýt vlastnické právo k věci koupené od nevlastníka.

Podle druhé věty § 601 ObčZ přechází nebezpečí nahodilé zkázy a nahodilého zhoršení věci na kupujícího již odevzdáním věci a ne až převodem vlastnického práva, jak by jinak stanovil § 590 občanského zákoníku. Nebylo-li také ve smlouvě dohodnuto něco jiného, pak náleží kupujícímu i užitky, které věc nese i ve chvíli, kdy ještě není v jeho držení a ani nezaplatil plnou kupní cenu. Přesto má kupující po dobu trvání výhrady vlastnictví, tedy po dobu než bude zaplacená plná kupní cena, u sebe kupující cizí věc. Vztahuje se na něj tedy

⁴⁹ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1743. ISBN 978-80-7400-108-6.

⁵⁰ CHALUPA, Luboš. Vedlejší ujednání při kupní smlouvě. Právní rádce. Praha: Economia a.s., 2010, roč. 2010, č. 12. s. 12. ISSN 1210-4817.

⁵¹ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1743. ISBN 978-80-7400-108-6.

povinnost chránit věc před poškozením, a pokud k poškození dojde, nese náklady na jeho odstranění.

Pokud je kupující v prodlení s placením kupní ceny, má prodávající na své straně všechna práva, která plynou z prodlení dlužníkovy dluhu podle § 517 občanského zákoníku. Proávající má tak právo odstoupit od kupní smlouvy, má právo požadovat na kupujícím úroky z prodlení a má právo požadovat na kupujícím vrácení věci.⁵²

V případě, že prodávající uplatní své právo a odebere kupujícímu prodanou věc tehdy, když prodávající nehodlá kupní cenu zaplatit, dochází k odstoupení od kupní smlouvy, zajištěné výhradou vlastnického práva. V tom případě zaniká také výhrada vlastnického práva a její zajišťovací funkce. Tím se projevuje její akcesorická povaha. Proávající se tak už nemůže domáhat, aby kupující zaplatil kupní cenu. Vyplývá to z rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 12. 1932⁵³

Výhrada vlastnického práva má tedy zajišťovací funkci, společnou se zástavním nebo zadržovacím právem. Společná je jí také akcesorická povaha. Nelze však od výhrady vlastnictví očekávat funkci uhrazovací, neboť předmětná věc je stále ve vlastnictví prodávajícího a nemá tedy možnost se z takové věci uspokojit jejím prodejem. Přesto můžeme výhradu vlastnictví, byť vzdáleně, řadit po bok věcněprávních prostředků zajištění pohledávky.

⁵² ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1743. ISBN 978-80-7400-108-6.

⁵³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 12. 1932, sp. zn. Rv I 1374/31

5 Srovnání s obchodněprávní úpravou

Obsahem této práce je popsat věcněprávní zajišťovací prostředky podle občanského zákoníku. Vzhledem k propojení právní úpravy zákona č. 513/1991 obchodního zákoníku (ObchZ) s občanským zákoníkem, je vhodné srovnat občanskoprávní úpravu s právní úpravou podle zákoníku obchodního. Podstatnou skutečností přitom je, že právní úprava zajišťovacích prostředků podle obchodního zákoníku vychází z právní úpravy občanského zákoníku. Tato skutečnost je podporována ustanovením § 1 odst. 2 věty druhé obchodního zákoníku, ze kterého vyplývá, že nelze-li některé otázky řešit podle ustanovení obchodního zákoníku, řeší se podle předpisů práva občanského.

Stejně jako je tomu v občanském zákoníku, tak i zajišťovací prostředky podle obchodního zákoníku jsou právními prostředky posilující postavení věřitele ve vztahu k dlužníkovi, od kterého je očekáváno určité plnění. Věřitel si je tak vědom toho, že se mu dostane náhradního plnění v případě, že dlužník z nějakého důvodu nebude schopen plnit.

Jak už bylo zmíněno výše, zajišťovací prostředky mají akcesorickou povahu ve vztahu k pohledávce nebo závazku, který je jimi zajištěn. Sdílí tedy jeho právní osud. Pro rozlišení použití občanskoprávních, nebo obchodněprávních zajišťovacích prostředků je proto důležitý právní režim předmětného závazku. „*Jestliže tedy hlavní závazek bude mít režim obchodní, bude se také zajištění řídit obchodním zákoníkem (srov. § 261 odst. 4 obch. zák.).*“⁵⁴ Řídí-li se tedy vztah, který má být zajištěn, obchodněprávními ustanoveními o obchodních závazkových vztazích, dopadají obchodněprávní ustanovení rovněž na vztahy vznikající při jeho zajištění. Stejně tak se ustanoveními o zajištění podle obchodního zákoníku budou řídit i závazkové vztahy, pro které si jejich účastníci sami zvolili, že se budou řídit podle obchodního zákoníku. Podmínkou je, že s tím osoba poskytující zajištění bude souhlasit (§ 262 odst. 3 ObchZ).

Obchodní zákoník upravuje zajištění závazku v ustanoveních §§ 300 až 323 ObchZ. Zde jsou obsažena některá ustanovení o smluvní pokutě; komplexní úprava ručení; komplexní úprava bankovní záruky a úprava uznání závazku. Tyto

⁵⁴ PELIKÁNOVÁ, Irena. Obchodní právo. 1. vyd. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009, s. 253. ISBN 978-80-7357-428-4.

zajišťovací prostředky však věcné zajištění nenabízejí a jejich povaha je tedy obligační. V této práci o nich nebude pojednáváno

Věcněprávním zajišťovacím prostředkem, který upravuje obchodní zákoník je zastavení obchodního podílu. Za další způsob věcněprávního zajištění můžeme označit i výhradu vlastnického práva, kterou obchodní zákoník také upravuje.

Obchodní zákoník do roku 2000 také upravoval v §§ 297 až 299 zvláštní samostatnou právní úpravu pro zástavní právo, jako věcněprávního zajišťovacího prostředku pro obchodní závazkové vztahy. Ustanovení §§ 297 až 299 však bylo zrušeno zákonem č. 367/2000 Sb. Tento zákon tak stanovil v části čtvrté, v článku IV. Jelikož je předmětem této práce platná právní úprava, nebude o zrušených ustanoveních týkajících se zástavního práva zde pojednáno.

5.1 Zastavení obchodního podílu

Věcněprávním zajišťovacím prostředkem, který obchodní zákoník výslovně upravuje, je zastavení obchodního podílu. Obchodní zákoník v § 117a odst. 1 stanoví, že obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným může být předmětem zástavního práva, tedy zástavou. Jedná se o zvláštní druh zástavního práva, neboť zástavou zde není jednotlivě určená, zcizitelná věc, ale podíl v obchodní společnosti, který představuje účast společníka na této společnosti. Nejedná se tedy o věc v občanskoprávním smyslu, ale o jinou majetkovou hodnotu. Ustanovení § 117a odst. 8 ObchZ pro zástavní právo k obchodnímu podílu však umožňuje (není-li stanoveno jinak) použití obecných ustanovení občanského a obchodního zákoníku o zástavním právu k movitým věcem. Z toho vyplývá, že i na zajištění pohledávky zastavením obchodního podílu lze pohlížet jako na věcněprávní zajištění.

Podmínkou pro to, aby mohl být obchodní podíl zastaven, je písemná zástavní smlouva mezi zástavním věřitelem a zástavcem, opatřená úředně ověřenými podpisy. Je zde znát větší důraz na bezpečnost při uzavírání zástavní smlouvy, neboť občanský zákoník nestanovuje povinnost úředně ověřených podpisů pro platnost zástavní smlouvy. Shodný je však požadavek na písemnou formu, vzniká-li zástavní právo smluvně. Samotné zástavní právo k obchodnímu podílu vzniká až zápisem do obchodního rejstříku a k zápisu jsou oprávnění věřitel i zástavce (§ 117a odst. 3 věta druhá ObchZ).

Do obchodního rejstříku však nelze zapisovat ty údaje, jejichž zápis obchodní zákoník neupravuje. Do obchodního rejstříku se tak nezapisuje skutečnost, že na zástavního věřitele přešlo oprávnění vykonávat práva spojená s obchodním podílem (§ 117a odst. 7 ObchZ). Podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2006⁵⁵ nelze do obchodního rejstříku zapsat skutečnost, že zástavní věřitel bude vykonávat práva společníka ještě předtím, než bude podniknut pokus o prodej zástavního podílu. Teprve po neúspěšném pokusu o prodej obchodního podílu je práva oprávněn vykonávat zástavní věřitel, jak stanoví § 117a odst. 7 ObchZ.

⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2006, sp. zn. 29 Odo 824/2006

Jestliže takto zajištěná pohledávka není řádně a včas plněna, je zástavní věřitel oprávněn uspokojit se z výtěžku prodeje obchodního podílu. K prodeji obchodního podílu není nutný souhlas valné hromady společnosti s ručením omezeným. Byl-li zástavní věřitel z prodeje obchodního podílu uspokojen a výtěžek prodeje přesahuje jeho pohledávku, je povinen vydat tento přebytek dlužníkovi. Převodem obchodního podílu jeho prodejem dojde k zániku zástavního práva a obchodní podíl přechází na nového společníka nezatížen zástavním právem.

Pokud se nepodaří obchodní podíl zpeněžit, je zástavní věřitel oprávněn vykonávat práva spojená se zastaveným obchodním podílem (§ 117a odst. 7 ObchZ) a to od okamžiku neúspěšného pokusu o prodej obchodního podílu. Obchodní zákoník stanoví, že obchodní podíl lze zpeněžit prodejem ve veřejné obchodní soutěži nebo ve veřejné dražbě.

*„Obchodní zákoník neumožňuje propadnutí zástavy, ale dovoluje za podmínek stanovených v § 117a odst. 7 převod zastaveného podílu na zástavního věřitele na úhradu zajištěného dluhu.“*⁵⁶ Zástavní věřitel se tak může dohodnout s dlužníkem o převodu obchodního podílu podle § 115 ObchZ jako způsobu úhrady zajištěné pohledávky. Takovým převodem zástavní právo zaniká. V obou případech převodu obchodního podílu na nového společníka se změna společníka zapisuje do seznamu společníků a do obchodního rejstříku (§ 118 ObchZ).

⁵⁶ ŠTENGLOVÁ, Ivana. Obchodní zákoník: komentář. 13. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxii, s. 402. ISBN 978-80-7400-354-7.

5.2 Výhrada vlastnického práva v obchodním zákoníku

Podobně jako občanský zákoník, i obchodní zákoník upravuje institut výhrady vlastnického práva, která má prvky věcněprávního zajišťovacího prostředku. V § 445 ObchZ je stanoveno, že si strany z kupní smlouvy podle obchodního zákoníku mohou smluvit, že vlastnické právo na kupujícího přejde až úplným zaplacením kupní ceny. „*V takovém případě zůstává zboží ve vlastnictví prodávajícího a kupující je nabude až zaplacením poslední splátky, resp. celé ceny. Smlouva může mít i jiné ustanovení, musí z něj však jasně vyplývat, kdy vlastnické právo na kupujícího přejde.*“⁵⁷ Na rozdíl od úpravy v občanském zákoníku (§ 601 ObčZ), kde je stanoveno, že výhrada vlastnického práva musí být dohodnuta písemně, obchodní zákoník nestanoví výslovně, v jaké formě musí být výhrada vlastnictví sjednána.

Úprava obchodního i občanského zákoníku vidí zajišťovací funkci výhrady vlastnického práva v tom, že vlastnické právo k věci může přejít na kupujícího až tehdy, zaplatí-li tento plnou kupní cenu. Tedy že pohledávka prodávajícího vůči kupujícímu je zajištěna oprávněním prodávajícího, nevydat, nebo si nechat u sebe v užívání prodávanou věc. Chce-li tedy kupující získat věc do svého vlastnictví, musí uhradit kupní cenu jako pohledávku vůči prodávajícímu. Podobnou zajišťovací funkci nabízí také právo zadržovací. Uhrazovací funkci výhrada vlastnictví, stejně jako právo zadržovací, neposkytuje.

⁵⁷ ŠTENGLOVÁ, Ivana. Obchodní zákoník: komentář. 13. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxii, s. 1102. ISBN 978-80-7400-354-7.

6 Věcněprávní zajištění závazků s mezinárodním prvkem

Rozvoj mezinárodního obchodu a také vstup České republiky do Evropské unie podnítil potřebu rozšíření a modernizace právní regulace také soukromoprávních i obchodněprávních vztahů, jejichž účastníci nejsou všichni občané České republiky. Tomuto druhu právních vztahů se říká vztahy s mezinárodním prvkem. S ohledem na zaměření této práce bude dále popisováno zejména zajištění vztahů soukromoprávních. Mezinárodní prvek označuje skutečnost, že daný právní vztah bude v první řadě upraven jiným souborem právních norem, než kterým je upravován obvykle, a to z důvodu rozdílné národnosti jeho subjektů. Takto je upraveno nejen postavení účastníků těchto vztahů, ale také postup soudů a jiných orgánů.

Předpisy týkající se soukromého práva s mezinárodním prvkem jsou upraveny v normách vnitrostátního původu, ale také v mezinárodních smlouvách a v právních normách Evropské unie. Pokud se týká vnitrostátních právních norem, každý stát má svou vlastní právní úpravu pro vztahy mezinárodního práva soukromého. Vnitrostátní normy upravují způsoby, kterými se určí, jaký právní řád bude na daný vztah použit, zda vnitrostátní, nebo zahraniční.

Česká republika upravuje soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním (MPSaP). Od 25. dubna 2012 je však platný nový zákon o mezinárodním právu soukromém a to zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém. Tento zákon se stane účinným 1. ledna 2014.

Současně se zákonem o mezinárodním právu soukromém a procesním je Česká republika vázána i normami evropského práva. V případě závazkových vztahů, majících vztah k zahraničí se jednalo o Římskou úmluvu o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, která vstoupila v platnost 1. dubna 1991. Tato úmluva však byla nahrazena nařízením s názvem „Nařízení Řím I“. Jedná se o nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008, o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, schválené 17. června 2008. Toto nařízení obsahově vychází z Římské úmluvy o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy. Nařízení je závazné pro soudy členských států Evropské unie,

a to zejména na smluvní závazkové vztahy podle občanského, obchodního a pracovního práva, jejichž subjekty jsou občany z více států Evropské unie. Současně se použije jen na smlouvy uzavřené po 17. 12. 2009. Od tohoto data je také nařízení Řím I. účinné. Vzhledem k tomu, že se nařízení Řím I. týká zejména smluvních závazkových vztahů, nelze v něm hledat ustanovení, týkající se práv k věcem. Toto nařízení v čl. 3 stanoví, že se smlouva řídí právem, které si strany zvolí.

Jak už bylo zmíněno výše, postupný nárůst tzv. přeshraničních závazkových vztahů si vyžádal rozšíření právní úpravy. Součástí této úpravy se stává také úprava zajištění těchto závazků, a to zajištění věcněprávní i závazkověprávní (obligační). „*Zařazení určitého institutu zajištění závazku do textu příslušné smlouvy je závislé především na dohodě smluvních stran a také na určitém smluvním typu, protože zajišťovací institut, který je vhodný pro jeden smluvní typ (např. smlouvu kupní), nemusí být vhodný pro jiný smluvní typ (např. smlouvu nájemní).*“⁵⁸

U závazků s mezinárodním prvkem mají zajišťovací instituty rovněž akcesorickou povahu a sdílí právní osud zajištěného závazku. „*Zejména tato vlastnost vyvolává v kolizní úpravě zajištění závazku, zda se má rozhodné právo pro ně určit podle kritéria lex causae hlavního závazku, tj. použít pro ně obligačního statutu tohoto závazku, nebo samostatně, podle jiného kritéria.*“⁵⁹

Za nejtypičtější věcněprávní prostředky zajištění závazku označujeme zástavní právo a zadržovací právo. Zvláštní ujednání při kupní smlouvě, které má prvky věcněprávního zajištění, je potom výhrada vlastnického práva. V případě zástavního a zadržovacího se jedná o práva věcná, která zakládají sekundární právní vztah k věci cizí. Věřitel se tak může uspokojit z jiné části dlužníkovy majetku. Pro rozlišení, kterým právním řádem se bude řídit zástavní právo nebo zadržovací právo zajišťující závazek s mezinárodním prvkem je důležitý tzv. hraniční určovatel. Hraniční určovatel je určité kritérium, podle kterého se rozhodne, který právní řád se použije pro určitý právní vztah. MPSaP v § 5 stanoví, že věcná práva k nemovitostem i k věcem movitým se řídí, pokud ve

⁵⁸ KUČERA, Zdeněk, Monika PAUKNEROVÁ a Květoslav RŮŽIČKA. Právo mezinárodního obchodu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 160. ISBN 978-80-7380-108-3.

⁵⁹ KUČERA, Zdeněk. Mezinárodní právo soukromé. 6. opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2004, s. 301. ISBN 80-7239-166-6.

zvláštních předpisech není stanoveno jinak, právem místa, kde věc je. Hraničním určovatelem je tedy místo polohy věci (*lex rei sitae*).

Vznik a zánik práv k movité věci se pak podle zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním řídí právem místa, kde věc byla v době, kdy nastala skutečnost, která zakládá vznik nebo zánik tohoto práva (§ 6 MPSaP). V případě věci, která je již přepravována, stanoví MPSaP, že se vznik a zánik věcných práv k ní bude řídit právem místa, odkud byla věc odeslána.

Výše zmíněný § 5 a § 6 MPSaP se přímo netýkají zajištění soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem. Pouze určují, kterým právním řádem se budou řídit věcná práva (kam zástavní a zadržovací právo spadají), která v těchto vztazích vzniknou. Oproti tomu ustanovení, které se výslovně zajištění závazků týká, je § 11 MPSaP, který stanoví, že právní řád určený podle § 9 nebo § 10 platí také o změnách, zajištění a následcích porušení závazků tam uvedených, pokud z úmyslu účastníků nebo z povahy věci nevyplývá něco jiného. V tomto případě je v § 9 MPSaP stanoveno právo účastníků si zvolit právní řád, jímž se jejich vztah bude řídit a § 10 MPSaP stanoví výčet hraničních určovatelů pro různé právní vztahy, podle nichž se právní řád určí tehdy, nezvolí-li si ho účastníci sami. Je třeba zmínit ještě ustanovení § 12 MPSaP, kde jsou vyjmenovány další okolnosti, které se řídí podle ustanovení §§ 9 až 11 MPSaP. Tyto okolnosti se týkají zejména práv k věcem.

7 Judikatura

Judikatura je součástí textu v jednotlivých kapitolách této práce.

8 Pojetí věcněprávních zajišťovacích prostředků v novém občanském zákoníku

8.1 Nový občanský zákoník, jeho myšlenka a vývoj

Zákon č. 89/2012 Sb., také nazývaný jako Nový občanský zákoník je výsledkem dvanáctileté práce na moderní rekodifikaci českého soukromého práva. Tento zákon nabyt platnosti dne 22. března 2012 a účinným se stane dne 1. ledna 2014. Spolu s novým zákonem o obchodních korporacích a zákonem o mezinárodním právu soukromém se jedná o významný krok ve vývoji českého práva soukromého po roce 1989.

Za počátek prací na návrhu nového občanského zákoníku můžeme považovat usnesení vlády České republiky ze dne 22. prosince 1999 č. 1350, jímž bylo ministru spravedlnosti uloženo vypracovat návrh na rekodifikaci českého soukromého práva. Tehdejší ministr spravedlnost JUDr. Otakar Motejl přípravou rekodifikace pověřil dva významné právní vědce a to prof. Dr. JUDr. Karla Eliáše z Právnické fakulty ZČU v Plzni a doc. JUDr. Michaelu Zuklínovou-Hendrychovou, CSc. z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Hlavním cílem nového občanského zákoníku je především snaha co nevíce standardizovat a přizpůsobit úpravu českého soukromého práva ve vztahu k úpravám soukromého práva kontinentálních evropských států. Prostředkem k dosažení tohoto cíle je zejména odstranění ideologického základu občanského práva, které vycházelo ze socialistické právní tradice, která byla do českého právního řádu vnesena občanským zákoníkem z roku 1964. Nový občanský zákoník počítá s tím, že jeho základním účelem bude úprava soukromých práv osob, která budou vznikat, existovat a zanikat zejména mezi nimi samotnými. *„Proto se opouští pojetí, že ze vzájemného soukromého styku osob vznikají také jejich práva a povinnosti vůči společnosti (státu).“*⁶⁰

Nový občanský zákoník staví už od počátku na základních zásadách svobodného státu a za svůj vzor si bere osobnost člověka jako subjektu soukromého práva. Svou stavbou se snaží co nejvíce podobat moderním kodifikacím soukromého práva kontinentálních evropských států. Jeho

⁶⁰ ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 49. ISBN 978-80-7208-922-2.

přírozenoprávní povaha rovněž opouští socialistické pojetí právních vztahů a postavení člověka vůči státu a společnosti, která byla typická pro občanský zákoník z roku 1964.

8.2 Zajišťovací prostředky v novém občanském zákoníku

Občanský zákoník z roku 1964 z věcněprávních prostředků zajištění pohledávky upravuje zástavní právo a jeho příbuzné instituty, zadržovací právo a výhradu vlastnictví. Jedná se o ty zajišťovací prostředky, které zvyšují postavení věřitele při uspokojování pohledávky tím, že vytvářejí sekundární právní vztah k věci cizí. Taková věc může být v majetku dlužníka, nebo v majetku osoby, která je od dlužníka odlišná.

Nový občanský zákoník (dále NOZ) obsahuje úpravu věcněprávních zajišťovacích prostředků v části třetí, kterou nazývá „Absolutní majetková práva“. Vychází při tom z absolutní povahy majetkových práv, to znamená, že tato práva působí vůči všem (erga omnes). Samotná úprava zástavního a zadržovacího práva je obsahuje Díl 5, který má název „Věcná práva k cizím věcem“.

Nový občanský zákoník v první řadě přináší změnu terminologie a oproti ObčZ zjednodušuje orientaci v právech a povinnostech dlužníka a věřitele. Tam, kde ObčZ hovoří o pohledávce, povinnosti, nebo závazku, NOZ zavádí jednotný pojem „dluh“ jako označení povinnosti dlužníka vůči věřiteli.

Platí, že nejběžnějšími z věcněprávních zajišťovacích prostředků jsou, stejně jako v ObčZ, zástavní právo a zadržovací právo. Další porovnání mezi úpravou zajišťovacích prostředků v ObčZ a NOZ je třeba hledat v konkrétních ustanoveních. Následné porovnání bude provedeno pro každý zajišťovací institut zvlášť, aby jednotlivé rozdíly byly patrnější. Protože věcněprávní zajišťovací prostředky podle nového občanského zákoníku nejsou hlavním předmětem této práce, omezí se popis pouze na novinky v úpravě, nové instituty, nebo na podstatné změny oproti občanskému zákoníku z roku 1964.

8.3 Zástavní právo v novém občanském zákoníku

Nový občanský zákoník upravuje zástavní právo mnohem obsáhleji, než je tomu v občanském zákoníku z roku 1964. Hlavním důvodem je snaha o co největší ochranu věřitele, kterému zástavní právo svědčí. Dalším důvodem je ochrana skutečného vlastníka zastavené věci, ať už se jedná o zástavního dlužníka, nebo o osobu od něj odlišnou. „*Přínos nové právní úpravy zástavního práva spočívá především ve zpřesnění, sjednocení dosavadní úpravy a posílení principu smluvní volnosti.*“⁶¹

NOZ upravuje zástavní právo v §§ 1309 až 1394. Podstatná změna oproti ObčZ se objevuje již v první větě, která vysvětluje podstatu zástavního práva. NOZ již pracuje pouze s pojmem „dluh“, nikoliv pohledávka, případně dluh z pohledávky nebo povinnost z pohledávky. V odst. 1 je také zmíněna možnost sjednat, do jaké výše se bude moci věřitel uspokojit z výtěžku zpeněžení zástavy. V § 1309 odst. 2 NOZ je obsaženo ustanovení o zákazu zástavy. Vlastníkovi věci je tak dána možnost, aby se vůči třetím osobám vyjádřil, že určitou věc v budoucnu nezatíží třetím právem. NOZ zároveň stanoví povinnost, že taková zákaz musí být zapsán do rejstříku zástav podle zvláštního právního předpisu, aby byl vůči třetím osobám účinný.

Ve vztahu k předmětu zástavního práva neboli zástavy, NOZ nyní stanoví, že zástavou může být každá obchodovatelná věc (§ 1310 odst. 1). „*Předmět zástavy omezen jen na obchodovatelné věci.*“⁶² Toto ustanovení posiluje postavení věřitele tím, že už od počátku vzniku zástavního práva dohlíží na to, aby jeho předmětem byla způsobilá zástava. Požadavkem je, aby při uspokojení z výtěžku prodeje zástavy nebyl problém s jejím prodejem. NOZ stanoví, že lze zřídit zástavní právo k věci, která ještě není v majetku dlužníka, tedy k věci, která vznikne v budoucnu, nebo ke které vznikne vlastnické právo dlužníka až v budoucnosti (např. stavba, dům, umělecké dílo atd.).

ObčZ vyžaduje pro vznik zástavního práva písemnou smlouvu (pod sankcí neplatnosti), nebo rozhodnutí soudu o schválení dohody o vypořádání dědictví.

⁶¹ JEDLIČKA, Michal. Právní úprava zástavního práva dle nového občanského zákoníku. Právní fórum: český právní měsíčník. 2012, roč. 2012, č. 8. ISSN 1214-7966.

⁶² BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Nový občanský zákoník: srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 408. ISBN 978-80-7380-413-8.

NOZ pro vznik zástavního práva vyžaduje rovněž smlouvu, ale písemnou formu jen tehdy, stanoví-li tak zákon. „*Písemná forma smlouvy není obecně vyžadována, protože v určitých případech postačí forma ústní, v jiných se naopak vyžaduje forma veřejné listiny.*“⁶³

V § 1315 NOZ jsou stanovena ujednání v zástavní smlouvě, která by poškozovala některou ze stran neboli tzv. zakázaná ujednání. Jak bylo zmíněno výše, ObčZ upravuje v § 169 tzv. neplatná ujednání. Tato ujednání, jsou-li ve smlouvě obsažena jsou neplatná. NOZ také rozlišuje mezi ujednáními, která jsou zakázána úplně (§ 1315 odst. 1 NOZ - „*Zakazují se ujednání, podle kterých dlužník nebo zástavce nesmí zástavu vyplatit.*“) a těmi, která nelze sjednat v době před splatností zajištěné pohledávky neboli dospělostí dluhu. Jedná se ujednání podle § 1315 odst. 2 NOZ, a sice o ujednání o tom, že se zástavní věřitel nebude domáhat uspokojení ze zástavy; ujednání o tom, že věřitel může zástavu zpeněžit libovolným způsobem nebo si ji za libovolnou, anebo předem určenou cenu může ponechat (tzv. propadné zástava) a ujednání o tom, že věřitel může ze zástavy brát plody a užitky.

V případě propadné zástavy podle nového občanského zákoníku je možné, sjednat ji v případě dospělosti dluhu, tedy po splatnosti pohledávky. Občanský zákoník z roku 1964 nepovoluje ujednání o propadné zástavě vůbec, resp. objevili se ujednání o ní např. v zástavní smlouvě, je toto ujednání neplatné. NOZ v případě propadné zástavy však obsahuje korektiv v podobě § 1315 odst. 3 NOZ, jenž stanoví, že je-li zástavcem nebo zástavním dlužníkem spotřebitel nebo člověk, který je malým nebo středním podnikatelem, nemůže být propadná zástava sjednána vůbec, a to ani tehdy, je-li dluh dospělý. „*Autoři nového obč. zák. mysleli na zájmy slabších stran: spotřebitelů, ale i drobných a středních podnikatelů, u kterých stanovili výjimku a bez dalšího zakázali sjednat propadnou zástavu v případě, že bude některý z těchto subjektů stranou závazkového právního vztahu (absolutní neplatnost).*“⁶⁴

NOZ obecně upravuje vznik zástavního práva k jednotlivým druhům zástav tak, že je-li movitá, nebo nemovitá věc (např. byt, nebytový prostor), která je předmětem zástavního práva, evidována ve zvláštním seznamu, postačí pro

⁶³ ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 557. ISBN 978-80-7208-922-2.

⁶⁴ PIECHOWICZOVÁ, Lucie. Propadná zástava dle nového občanského zákoníku. Právní fórum: český právnícký měsíčník. 2012, roč. 2012, č. 8. ISSN 1214-7966.

vznik zástavního práva k této věci pouze zápis do takového zvláštního seznamu, nestanoví-li zákon jinak (§ 1316). V případě nemovitých věcí, které se nezapisují do zvláštních seznamů, vzniká zástavní právo k nim zapsáním do rejstříku zástav, který je veden Českou notářskou komorou (§ 1319 odst. 2). K movité věci vzniká zástavní právo jejím odevzdáním zástavnímu věřiteli, nebo také třetí osobě. Z právní úpravy NOZ vyplývá, že odevzdání lze nahradit označením zastavené věci (znamením) jako zastavené.

ObčZ v § 155 odst. 3 stanoví, že zástavním právem může být zastavena i pohledávka, která vznikne v budoucnu. NOZ nyní upravuje budoucí vznik budoucího zástavního práva v § 1342 a než na vznik pohledávky, váže vznik zástavního práva na vznik věci, která bude jeho předmětem, zástavou. Zástavní právo zástavního věřitele k věci pak vzniká současně se vznikem vlastnického práva zástavního dlužníka k této věci. Zástavní smlouvu lze ale uzavřít předem. Pro vznik zástavního práva k věci je ale nadále rozhodující okamžik, kdy se zástavní dlužník stane vlastníkem věci. Takové zástavní právo pak zavazuje i právního nástupce zástavního dlužníka.

Oproti ObčZ upravuje nově NOZ zastavení cizí movité věci v zastavárenském závodu. Tato nová úprava sleduje ochranu skutečného vlastníka věci a snaží se zabránění zastavování kradených, nebo neprávem nabytých věcí. Ustanovení § 1344 opravňuje vlastníka věci žádat vydání věci od provozovatele zastavárenského závodu, prokáže-li, že věc pozbyl ztrátou, nebo činem povahy úmyslného trestného činu. Podmínkou je, že věc sám nikomu nesvěřil a musí být v zastavárenském závodu zastavena bez jeho vědomí.

V případě zastavení věci hromadné NOZ stanoví, že zástavní právo nyní zasahuje všechny jednotlivé věci a také přírůstky k hromadné věci za trvání zástavního práva (§ 1347). Současně s tím NOZ vyslovuje zákaz k zastavení jednotlivé věci, která je součástí hromadné věci. Takové zástavní právo pak nikdy nevznikne (§ 1348).

NOZ také podrobně upravuje případy, kdy se změní předmět zástavního práva. V případě, kdy se zástava přemění na jinou věc (např. úprava nebytového prostoru, v důsledku které vznikne bytová jednotka), zástavní právo zatíží i věc novou (§ 1350 odst. 1). Dalším případem je situace, kdy se zastavená věc spojí s nezastavenou věcí a vznikne tak věc nová. NOZ v tuto chvíli dává zástavnímu věřiteli právo, aby byl obnoven předešlý stav na náklady zástavního dlužníka (§

1350 odst. 2). „Nebude-li předešlý stav obnoven, přejde zástavní právo na celou věc, avšak jen do hodnoty zástavy v době spojení.“⁶⁵ Bude-li zastavená věc rozdělena, zástavní právo bude postihovat všechny nově vzniklé jednotlivé věci. Právní úprava se tak snaží zabránit situaci, že rozdělením věci zanikne právo zástavního věřitele založené zástavním právem (§ 1351). Nastane-li opačná situace, tedy že se v jednu věc spojí dvě zastavené věci, stanoví NOZ, že se na takové spojení nehledí. Výjimkou z tohoto ustanovení je situace, že obě zástavy zajišťují stejný dluh (§ 1352).

Úprava práv a povinností ze zástavního práva je v NOZ postavena na co nejvyšší ochraně všech zúčastněných osob. Novou a důležitou úpravou v NOZ je přímé zakotvení práva zástavního věřitele na pojistné plnění v případě, že zastavená věc byla pojištěna (§ 1354 odst. 1). Pokud nastala na zastavené věci pojistná událost, má pojišťovna povinnost plnění podle pojistné smlouvy vůči zástavnímu věřiteli. Zástavní věřitel musí prokázat jednak skutečnost, že věc byla pojištěna a také že věc je zatížena zástavním právem.

NOZ neupravuje skutečnost, kterou upravoval občanský zákoník z roku 1964 v § 164 a to působení zástavního práva vůči pozdějším vlastníkům zastavené věci.⁶⁶

Výkon zástavního práva, tedy prodej zastavené věci a následné uspokojení zástavního věřitele z výtěžku prodeje, je v NOZ upraven velmi široce a to s ohledem na práva zástavního věřitele. Chráněny jsou rovněž zájmy zástavního dlužníka a dalších osob. Podle § 1359 odst. 2 má zástavní věřitel rovněž právo na náhradu nákladů vůči zástavnímu dlužníku, které vynaložil při výkonu zástavního práva, tedy nároků spojených se zpeněžením zastavené věci. Zpeněžení zástavy je především závislé na ujednání v zástavní smlouvě. Pokud není v zástavní smlouvě přímo stanoveno, kterým způsobem se zástava zpeněžení, platí pravidlo, že se přistoupí k zpeněžení ve veřejné dražbě.⁶⁷ Věřitel zpeněžuje zástavu vlastním jménem a zástavní dlužník musí zpeněžení strpět. „Výkon zástavního práva se děje zásadně zpeněžením zástavy, nevylučuje se však ani dohoda, k níž dojde po

⁶⁵ ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 568. ISBN 978-80-7208-922-2.

⁶⁶ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Nový občanský zákoník: srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 421. ISBN 978-80-7380-413-8.

⁶⁷ ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 572. ISBN 978-80-7208-922-2.

splatnosti pohledávky, podle níž si zástavní věřitel zástavu ponechá.“⁶⁸ Tato skutečnost vyplývá z výkladu *a contrario* k § 1315 odst. 2, který stanoví, že dokud zajištěný dluh nedospěje, zakazuje se ujednat, že věřitel může zástavu zpeněžit libovolným způsobem nebo si ji za libovolnou, anebo předem určenou cenu může ponechat.

NOZ detailně upravuje pořadí zástavních práv v případě, kdy je zde více zástavních věřitelů. NOZ preferuje zápisy zástavních práv do rejstříku zástav. Zástavní věřitelé, kteří takto zástavní právo vyznačili, mají při uspokojování ze zástavy přednost před zástavními věřiteli, v jejichž prospěch zástavní právo vzniklo jiným způsobem (§ 1371 odst. 3). Pořadí uspokojování zástavních práv zapsaných v rejstříku zástav se pak řídí okamžikem podání návrhu na zapsání do takového rejstříku.

NOZ dává nyní možnost smluvně sjednat pořadí uspokojování zástavních práv tehdy, je-li jedna zástava zatížena více zástavními právy. V § 1372 odst. 1 NOZ stanoví, že zástavní věřitelé mohou v písemné formě ujednat své pořadí. Toto ujednání je vůči třetím osobám účinné od okamžiku zápisu do rejstříku zástav, nebo veřejného seznamu, stanoví-li tak zvláštní předpis. Toto ujednání však nesmí být na škodu vůči žádnému ze zástavních věřitelů, kteří se rozhodli k smluvnímu ujednání o pořadí nepřistoupit. Takové ujednání by pak vůči nim nebylo právně účinné (§ 1372 odst. 2). Zástavní věřitel má povinnost oznámení o započetí výkonu zástavního práva dalším zástavním věřitelům, kterým svědčí právo na uspokojení ze zástavy, ale jejich pořadí předchází jeho pořadí (§ 1373 odst. 1).

NOZ nově zavádí pojem „přednostní zástavní věřitel“ a jedná se o toho zástavního věřitele, jehož zástavní právo je první v pořadí při uspokojování zástavních práv (§ 1374 odst. 1). Pokud vykoná své zástavní právo, zástava přechází na nabyvatele, jemuž byla zástava prodána, ale už nezatížená dalšími zástavními právy. Byl-li prodej zástavy nejen úspěšný, ale vznikl-li i přebytek ze zpeněžení zástavy, uloží přednostní zástavní věřitel tento přebytek do soudní úschovy ve prospěch dalších věřitelů z jiných pohledávek, které jsou zajištěné zástavním právem. Tento přebytek může náležet i zástavnímu dlužníku, pokud se s ostatními věřiteli nedohodne jinak.

⁶⁸ ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 572. ISBN 978-80-7208-922-2.

Situace, kdy zástavní věřitel vykoná své zástavní právo, ale jeho pořadí předchází pořadí jiných zástavních věřitelů, způsobuje, že na nabyvatele sice přechází zástava, ale ta je zatížená zástavními právy těch věřitelů, jejichž pořadí předchází tomu jeho (§ 1375 odst. 1). Zástavní věřitel je o tom povinen nabyvatele zástavy poučit. Vůči dalším zástavním věřitelům je pak účinné ustanovení § 1374.

NOZ upravuje zánik zástavního práva podrobněji než ObčZ. Kromě toho nově mění pořadí a způsoby zániku zástavního práva. Podobně jako ObčZ stanoví taxativní výčet způsobů zániku zástavního práva, nicméně už podle něj nebude nadále možný zánik zástavního práva písemnou smlouvou. Dále je výslovně stanoven zánik zástavního práva vrácením zástavy zástavci, nebo zástavnímu dlužníku (§ 1377 odst. 1 písm. c). K zániku zástavního práva podle § 1377 dojde také tehdy, když další osoba nabude k zastavené věci vlastnické právo v dobré víře o tom, že věc není zatížena zástavním právem. Této situaci se mohou účastníci zástavního práva vyhnout tím, že zástavu zapíší do rejstříku zástav. Pokud je v rejstříku zástav nebo jiném veřejném seznamu zapsána zástava tehdy, když zástavní právo k ní zaniklo, jedná se o právní vadu, vážnoucí na této věci.

Kompletně novou úpravou, kterou obsahuje NOZ, je úprava uvolněného zástavního práva, také nazýváno jako uvolněná hypotéka. Tu znal již obecný zákoník občanský z roku 1811, který ji upravuje v § 469. Zde je stanoveno: „K zániku hypotéky nestačí pouze zaplacení dluhu. Hypotekární statek jest tak dlouho zastaven, pokud dluh není z veřejných knih vymazán. Dotud vlastník statku může, a to na základě kvitance nebo jiné listiny svědčící a zániku zástavního dluhu zástavní právo převést na novou pohledávku, která sumu vložené zástavní pohledávky nepřevyšuje.“ Podle NOZ se však uvolněná hypotéka netýká výslovně jen nemovitých věcí, ale také jakýchkoli jiných věcí, které podléhají zápisům do veřejných seznamů.

Institut uvolněné hypotéky znamená, že zástavní právo, které již formálně zaniklo, ještě nebylo vymazáno z veřejných seznamů. Podmínkou tedy je, aby zástavní právo bylo zapsáno ve veřejném seznamu. Místo tohoto výmazu může vlastník této věci uvolněné zástavní právo spojit s jiným svým dluhem, a to do deseti let od zápisu o uvolnění zástavního práva. Podmínkou je, aby nový dluh nepřevyšoval ten původní. Vlastník věci také musí prokázat, že původní dluh řádně zanikl a zajištění pominulo. Pro potvrzení je nutná listina potvrzená

zástavním věřitelem nebo rozhodnutím soudu, nebo jinou veřejnou listinou (§ 1381). Nové zástavní právo se nemusí znovu zapisovat a staré zástavní právo není třeba z veřejných seznamů vymazávat.

Uvolněné zástavní právo nemění své pořadí v případě, že je zástava zatížena více zástavními právy a tudíž z ní bude uspokojováno více zástavních věřitelů. Uvolní-li se zástavní právo, jehož pořadí předchází pořadí jiných věřitelů, nový zástavní věřitel, jemuž toto nové zástavní právo svědčí, bude mít stejné pořadí a ocitá se ve výhodnějším postavení, vůči ostatním věřitelům, jejichž pohledávka vůči dlužníkovi je zajištěna touto věcí. *„Zájmy věřitelů, v jejichž prospěch bude zástavní právo zapisováno později, jsou chráněny tím, že mohou přijetí věci jako zástavy odmítnout, nevzdá-li se zástavce vůči nim práva, které pro něho z uvolněné zástavy plyne.“*⁶⁹

Další novou úpravou, kterou oproti ObčZ obsahuje NOZ, je úprava záměny zástavního práva. Záměna zástavního práva umožňuje, aby u zastavených věcí, které podléhají zápisu do veřejných seznamů, bylo vedle zástavního práva váznoucího na věci zapsáno nové zástavní právo ve stejném pořadí. Podmínkou je, že takto zajištěný dluh nesmí převyšovat dluh původní a staré zástavní právo bude do roka od zápisu nového zástavního práva ze seznamu vymazáno (§ 1385). Záměna zástavního práva tedy umožňuje, aby bylo zachováno pořadí zástavního věřitele z původního dluhu, pro nového věřitele z jiného dluhu, který je zajištěn stejnou věcí. Dva zástavní věřitelé z dvou různých dluhů, které jsou zajištěné zástavním právem k téže věci, mají stejné pořadí při uspokojování jejich zástavních práv.

⁶⁹ ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 576. ISBN 978-80-7208-922-2.

8.3.1 Vespolečné zástavní právo a podzástavní právo v novém občanském zákoníku

Vespolečné zástavní právo je v ObčZ upraveno v § 153 odst. 3, oproti tomu je v NOZ upraveno jedním samostatným paragrafem a to § 1345. Nová úprava se od původní neliší v pojetí vespolečného zástavního práva, nicméně je nyní výslovně dána zástavnímu věřiteli možnost, aby se uspokojil ze kterékoli zástavy, která zajišťuje jeho pohledávku, případně ze všech najednou. Tento princip sice platil i dříve, ale nyní je upraven výslovně.⁷⁰

Úprava podzástavního práva v NOZ vychází z úpravy v občanském zákoníku z roku 1964. Na závěr úpravy o právu podzástavním přibylo pouze ustanovení o tom, že se na podzástavní právo přiměřeně použijí ustanovení o právu zástavním (§ 1394).

⁷⁰ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Nový občanský zákoník: srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 408. ISBN 978-80-7380-413-8.

8.4 Zadržovací právo v novém občanském zákoníku

Zadržovací právo je po zástavním právu druhým nejvýznamnějším věcněprávním prostředkem, kterým může věřitel zajistit dobytost své pohledávky. NOZ upravuje zadržovací právo obdobným způsobem jako ObčZ, jedná se proto spíše o recepci jeho ustanovení, než o nový, nebo rozšiřující přístup. I zde však NOZ přináší jisté změny.

NOZ rozšiřuje případy, kdy lze zadržením věci zajistit dluh, který není splatný. Zadržet lze podle NOZ věc tehdy, jestliže dlužník svůj dluh nezajistil jiným způsobem, přestože tak podle smlouvy s věřitelem nebo ze zákona učinit měl. Dále lze dlužníkovu věc zadržet v případě, že ten prohlásí, že dluh plnit nebude. Posledním případem je situace, kdy je zřejmé, že dlužník nebude schopen splnit svůj dluh vlivem okolností, které nebyly v době vzniku dluhu známé, nebo je nešlo předpokládat (§ 1395 odst. 2 písm. c). Poslední případ koresponduje s ustanovením § 175 odst. 2 ObčZ, kdy je důvodem pro zadržení věci před splatností pohledávky zahájení insolvenčního řízení nebo hrozící úpadek dlužníka.

Drobné změny obsahuje ustanovení o právech a povinnostech toho, kdo zadržel cizí věc. ObčZ stanoví, že ten, kdo opatruje cizí věc, má postavení obdobné postavení zástavního věřitele ohledně zástavy. NOZ přímo stanoví povinnosti toho, kdo zadržel cizí věc, zejména povinnost pečovat o zadrženou věc s péčí řádného hospodáře. Rovněž je výslovně ustanoveno právo na náhradu nákladů, spojených s opatrováním zadržené věci. Pokud jde o užívání zadržené věci, má věřitel právo tuto věc užívat jen se souhlasem dlužníka, tedy majitele věci, a to pouze způsobem, který je pro dlužníka neškodný (§ 1397 odst. 2).

Zánik zadržovacího práva je rozšířen o jednostranný způsob zániku tím, že se věřitel výslovně vzdá své pohledávky vůči dlužníkovi, případně po dohodě s ním (§ 1399 písm. b). Jinak jsou způsoby zániku zadržovacího práva upraveny obdobně, jako v ObčZ. Ustanovení o zániku zadržovacího práva poskytnutím jistoty ze strany dlužníka je upřesněno slovem „dostatečná“. ObčZ vyžadoval sice jistotu, ale definoval ji jen jako „jinou“. Jistota tedy není jen jiná, musí být podle NOZ i dostatečná, aby zadržovací právo řádně zaniklo (§ 1399 písm. d). Je také možné, aby jistotu poskytla osoba odlišná od dlužníka, protože NOZ výslovně neuvádí (tak jak činí ObčZ), že jistotu musí poskytnout dlužník. „*Požadavek na*

souhlas věřitele s poskytnutím jistoty je samozřejmý a vyplývá z konstrukce zajišťovacích smluv, proto se zde výslovně neuvádí. ⁷¹

8.5 Výhrada vlastnického práva v novém občanském zákoníku

Jak bylo zmíněno výše, vzdáleně můžeme k věcněprávním prostředkům zajištění pohledávky přiřadit i institut výhrady vlastnického práva, kterou ObčZ a NOZ shodně řadí mezi vedlejší ujednání při kupní smlouvě. Tato výhrada spočívá v tom, že prodávaná věc přejde do vlastnictví kupujícího až po zaplacení plné kupní ceny. Do té doby má prodávající právo na vydání věci v případě, že kupující (v tuto chvíli v postavení dlužníka), je v prodlení se zaplacením kupní ceny. Nicméně nebezpečí škody na věci přechází na kupujícího již převzetím věci. Výhrada vlastnictví se tak svou podstatou blíží ustanovení o právu zadržovacím.

Celá úprava výhrady vlastnického práva podle ObčZ je obsažena v jediném paragrafu, a to v § 601. NOZ úpravu tohoto institutu rozšiřuje. Upravena je §§ 2132 až 2134.

Nově se podle NOZ výhrada vlastnického práva nevztahuje pouze na movité věci, ale také na nemovitosti. Toto je velký rozdíl, mezi úpravou v občanském zákoníku z roku 1964 a úpravou v novém občanském zákoníku. V § 601 ObčZ je stanoveno, že výhradu vlastnictví lze při kupní smlouvě sjednat pouze tehdy, prodává-li se movitá věc. Naproti tomu NOZ v ustanoveních o výhradě vlastnického práva výslovně nestanoví, že se výhrada vlastnického práva týká pouze nemovitých věcí. Může tak být dovozeno, že ji lze sjednat i při kupní smlouvě, jejímž předmětem jsou věci nemovité.

Výhrada vlastnictví není v aktuálně platném občanském zákoníku ve vztahu k nemovité věci upravena. Podobného účelu lze dosáhnout smluvním ujednáním, jehož obsahem bude úprava práv kupujícího ve vztahu k podání návrhu na zápis vkladu jeho vlastnického práva do katastru nemovitostí. *„Stejného účelu při prodeji nemovitosti lze však dosáhnout do určité míry tím, že ve smlouvě je sjednáno, že kupující může podat návrh na zápis vkladu svého*

⁷¹ ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 579. ISBN 978-80-7208-922-2.

*vlastnického práva do katastru nemovitostí teprve po zaplacení kupní ceny.*⁷²
Z právní úpravy NOZ vyplývá, že výhradu vlastnictví u nemovité věci lze jako takovou přímo sjednat, neboť to ustanovení § 2132 NOZ připouští a z ustanovení § 2128 NOZ taková možnost přímo vyplývá.

Podmínka přechodu vlastnického práva je nyní stanovena obecněji a přechod vlastnického práva není vázán pouze na zaplacení kupní ceny (§ 2132 NOZ). Toto vyplývá z použití úsloví „...má se za to, že...“.

Novinkou v úpravě výhrady vlastnického práva je podle NOZ situace, kdy je kupní cena placena ve splátkách. Pokud je kupující v prodlení se splátkou, nepřevyšující desetinu kupní ceny, nemá prodávající právo kupní smlouvu zrušit a uplatnit tak své právo z výhrady vlastnického práva (§ 2133).

Poslední nová úprava, týkající se výhrady vlastnictví, se týká vztahu prodávajícího, vůči věřitelům kupujícího. Výhrada vlastnictví vůči nim působí pouze tehdy, bylo-li ujednání o ní obsaženo ve formě veřejné listiny, nebo byla-li ujednána ohledně věci podléhající zápisu do veřejných seznamů a byla do takového seznamu zapsána. V případě veřejné listiny je výhrada vlastnického práva účinná vůči třetím osobám ode dne úředního ověření podpisů stran (§ 2134).

⁷² ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. s. 1745. ISBN 978-80-7400-108-6.

9 Závěr

Nacházíme se v závěrečné části této diplomové práce a zde bych rád provedl celkové shrnutí. Hlavním tématem této práce byl popis a srovnání jednotlivých věcněprávních prostředků zajištění pohledávek tak, jak je upravuje v současnosti účinný občanský zákoník. Jako věcněprávní prostředky zajištění pohledávek byly v této práci označeny zástavní právo a zadržovací právo. Jako další prostředek zajištění, který má vztah k věcem, byla označena výhrada vlastnictví, neboť její povaha se blíží povaze zadržovacího práva. Z tohoto důvodu se tato práce týká i tohoto institutu. Byl zmíněn jejich vývoj, obsah, způsob jejich vzniku a zániku, jakož i způsoby jejich výkonu.

Především bych shrnul, že věcněprávní zajištění pohledávek považuji za velice důležité a existence zajišťovacích prostředků by měla mít silné a stálé postavení v právním řádu každého demokratického státu. V průběhu vytváření této práce jsem došel k závěru, že v českém občanském zákoníku tomu tak je. Česká úprava zástavního práva a také zadržovacího práva je široká a současně je doprovázena velkým množstvím judikatury. Při studiu zástavního práva jsem se také setkal s několika instituty, které jsem do té doby příliš neznal, např. institut propadné zástavy nebo zajištění nájemného zástavním právem. Díky diplomové práci jsem se oběma instituty blíže seznámil a získal tak nové zkušenosti.

Dále bych rád zmínil, jak jsou věcněprávní prostředky zajištění pohledávky upraveny v novém občanském zákoníku, jenž se v dohledné době stane účinným. Zástavní a zadržovací právo, spolu s výhradou vlastnictví, jsou zde upraveny ještě šířeji než v občanském zákoníku z roku 1964. Tato skutečnost je potěšující, neboť už tak podrobná právní úprava bude ještě zdokonalena. Již na první pohled je totiž jasné, že nový občanský zákoník úpravu zajišťovacích prostředků nejen zpřesňuje, ale také sjednocuje dosavadní právní úpravy v občanském zákoníku a obchodním zákoníku. Značného rozšíření se v novém občanském zákoníku dostalo také principu smluvní volnosti.

V současné době nemá často věřitel z pohledávky jistotu, že jeho právo na plnění bude respektováno. Zároveň se také vystavuje velkému riziku, že jeho právo nebude ani naplněno. Proto se každý rozumný věřitel snaží svou pohledávku chránit a nelze se divit tomu, že ji zajišťuje nejen zajišťovacími prostředky obligačními, ale také zajišťovacími prostředky věcnými. Ty mu v krajním případě dávají možnost, jak svou pohledávku buď vynutit (v případě zadržovacího práva), nebo naplnit tím, že se uspokojí z výtěžku jejího prodeje, jak mu to nabízí právo zástavní. Význam věcněprávních zajišťovacích prostředků je proto velký a právní řády, které je obsahují, by měly v co nejširší míře jejich úpravu zdokonalovat a poskytnou tak ochranu nejen věřiteli z pohledávky, ale také jeho dlužníkovi. Český právní řád tento požadavek splňuje.

9.1 Resumé

As the name of my thesis implies, the point is to describe in rem instruments securing the liability. Securing the liability or claim is one of the most important parts of every Civil Code. In my thesis I will focus on the in rem instruments of securing covered by the Civil Code. I will focus on their comparison as well. The in rem instruments securing the liability reinforce the creditor's position and give him another option to fulfill his claim against debtor. In short, these instruments of securing offer another way to fulfill the creditor's claim, if the debtor does not pay in time. But even debtor from the claim deserves a certain legal protection.

My thesis will be composed of several parts. After the opening part will follow the part where I will name and briefly describe the individual instruments of in rem securing. Third part of my thesis will be dedicated to the historical development of in rem instruments in the Czech Republic.

Fourth part is the center of my thesis and it contains the main description of in rem instruments securing the liability. The individual instruments will be described here. Also their conditions of origin and extinction will be mentioned. Therefore I will describe mainly the institute of right of lien and the institute of right of retention. In my thesis will also be a description of proprietary stipulation, because its nature is similar to nature of right of retention. Some aspects of securing instruments will be explained by the court decisions.

Fifth part of my thesis will be comparison between legislation of the Civil Code and legislation of the Commercial Code. Existence of two separate Codes both describing aspects of private law, is the main reason for such comparison. Sixth part of my thesis will be dedicated to the description of securing legal relationships, where the sides of the relationship are not both citizens of one country. Next part of my thesis will be description of the New Civil Code. The New Civil Code brings new view at private law. Its legislation is more advanced and much wider than the valid Civil Code. The New Civil Code is also considered as a next step in Czech legal history. This part also includes comparison between

valid Civil Code and the New Civil Code where it is suitable. Last part of my thesis is a final summary of findings and conclusions that emerged during the work on the thesis.

Seznam použité literatury

1. Literatura

BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Nový občanský zákoník: srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 829 s. ISBN 978-80-7380-413-8.

BUREŠ, Jaroslav a Ljubomír DRÁPAL. Zástavní právo v soudní praxi. 2. dopl. vyd. Praha: Beck, 1997, 32 s. Beckovy právnické sešity, 2. ISBN 8071791393.

ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

FIALA, Josef a Josef FIALA. Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2009, 650 s. ISBN 80-738-0228-7.

KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. Římské právo. 2., dopl. a přeprac. vyd., V nakl. Beck 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xxii, 386 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0082-5.

KUČERA, Zdeněk. Mezinárodní právo soukromé. 6. opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2004, 458 s. ISBN 80-7239-166-6.

KUČERA, Zdeněk, Monika PAUKNEROVÁ a Květoslav RŮŽIČKA. Právo mezinárodního obchodu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7380-108-3.

PELIKÁNOVÁ, Irena. Obchodní právo. 1. vyd. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009, 395 s. ISBN 978-80-7357-428-4.

ŠTENGLOVÁ, Ivana. Obchodní zákoník: komentář. 13. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxii, 1447 s. ISBN 978-80-7400-354-7.

ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK. Občanské právo hmotné. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, 459 s. ISBN 978-807-3574-680.

ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Beck, 2009, 2 sv. ISBN 9788074001086.

2. Časopisové články

CHALUPA, Luboš. Vedlejší ujednání při kupní smlouvě. Právní rádce. Praha: Economia a.s., 2010, roč. 2010, č. 12. s. 12. ISSN 1210-4817.

JEDLIČKA, Michal. Právní úprava zástavního práva dle nového občanského zákoníku. Právní fórum: český právnícký měsíčník. 2012, roč. 2012, č. 8. ISSN 1214-7966.

KASAL, J. Právo zástavní, podzástavní a zadržovací - změny právní úpravy. Právní rádce. Praha: Economia a.s., roč. 2001, č. 1. s. 7. ISSN 1210-4817.

MAYER, Jan. Akcesorita zástavního práva. Bulletin advokacie. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2008, roč. 2008, č. 12. s. 24. ISSN 1210-6348.

PIECHOWICZOVÁ, Lucie. Propadná zástava dle nového občanského zákoníku. Právní fórum: český právnícký měsíčník. 2012, roč. 2012, č. 8. ISSN 1214-7966.

RICHTER, Jaromír. Zadržovací právo. Právní rádce. Praha: Economia a.s., roč. 1994, č. 1. s. 21. ISSN 1210-4817.

3. Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 12. 1932, sp. zn. Rv I 1374/31

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 9. 1994, sp. zn. 5 CMo 33/94

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 7. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2359/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1891/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2265/2005

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2006, sp. zn. 29 Odo 824/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2007, sp. zn. 21 Cdo 694/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3293/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 2. 2011, sp. zn. 21 Cdo 493/2009